Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 180 (10472) | 1977 чылдың август 2, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

Россияның бүзүрелдиг базымы

Россия Федерациязының ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышты калбартып, ССРЭ Конституциязының төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып көөрүнүң болдурганы политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң үезинде республиканың экономиказын хөгжүдеринге, чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидеринге чаа-чаа чедиишкиннерни бо чылдың бирги чартыында чедип алган.

Продукцияның чугула хевирлерин бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле чартык чыл планын ажыр күүсеткен. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдези эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге 5,4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 4,4 хуу өскен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күзели-биле бүдүрүлге өзүлдезиниң 80 ажыг хуузун алган.

Бирги чартык чылда кара металлдарның белен прокадын, минералдыг чемишчидилгелер, күгүр кислотазы, магистральдыг чүък вагоннары, пөстер, шитики болгаш даштыкы трикотаж, хом идиктер, соодукчулар болгаш кылыгларның өске-даа чамдык хевирлерин бүдүрериниң планын күүсетпээнин РСФСР-ниң ТСЭ-ниң дыңнадыында база айтып турар.

Көдээ ажыл-агыйның ишчилери часкы хову ажылдарын организастыг эрттирген деп РСФСР-ниң ТСЭ-ниң дыңнадыында оон ынай айтып турар. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары июльдуң ортан үезинде эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга сигенни, сенажты, сиген далганын хойну белеткээн. Мал чемнерин силостаар, тараа культураларын ажаап алыр ажылдар калбарган.

Бирги чартык чылда ажыл-агыйларның бүгү категориялары мал продуктуларын садарының доктааткан хемчээлин ажыр күүсеткен.

(СЭТА).

АВТОМОБИЛИСТЕРНИҢ ХҮНДҮЛҮГ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Бүгү чуртта ышкаш, бистиң республиканың булуң бүрүзүнде Улуг Октябрьның 60 чылынга белеткел-биле холбашкан чымыштыг хүннер эртип турар. ССРЭ-ниң чаа Конституция төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып көрүп турарының үезинде совет кижилерниң чогаадыкчы чоруу болгаш патриоттуг көдүрлүүшкүнү чаа күш-биле илерээн, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, оңгу беш чылдың даалгаларын күүседири дээш социалистиг чарыш кажангызындан-даа артык калбарып турар.

Республиканың көдээ ишчилери юбилейлиг чылда гектардан-на ортумаа-биле 10,5 центнер тарааны, 90 центнер картофельди, 120 центнер ногааларны болгаш 160 центнер кукуруза массазын алырын боттарының социалистиг хүлээлгезинде айыткан. Бо чылдың агаар-бойдузунуң байдалы таарымча чок болза-даа, чамдык черлерде көдээ ажыл-агый культуралары — тараа, картофель болгаш ногаалар чедиштир үнүп, чайгаар үнген мал чемнери — оът-сиген чаагай боop турар.

1977 чылдың дүжүдүн ажаап алырын болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында тараа, ногааларны хүлээп алыр, оларны кадагалап, шыгжаар черлерни августуң эгезинде бүрүн септеп, белеткээри-биле чергелештир чаа дүжүттүг дажыглаар автотранспортче улуг кичээнгейни салган. Чүге дээрге, бистиң республикада транспорттуң кол чүүлү — автомобиль болгай. Бо чылдың дүжүдүн ажаарынга болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринге автотранспорт бүдүрүлгелеринден, тус-тус албан организациялардан болгаш ажыл-агыйлардан 700 ажыг улуг-биче чүък автомобильдери, кожуглуг күчүлүг тракторлар ажылдаар. Чүгле республиканың автотранспорт эргелелиниң шугуму-биле 260, а «Сельхозтехниканың» транспорт каттыжыышкынындан — 300 автомобильди тускайлаарын доктаалда айыткан.

Тываның тараа шөлдеринге оңгу беш чылдың ийиги чылының дүжүдү быжып, автомобилистерниң кызыт-чай чок ажылдаар үезинге чедир эвээш хуусаа арткан. Республиканың автотранспортчулары 1977 чылдың ажаап алыышкын кампаниязынга бо хүннерге чедир канчаар белеткенгенил?

Тываның транспорт эргелелиниң дүжүт ажаап алыышкынынга тускайлаан автомобильдериниң 120 хирези автопоездилер кылдыр белеткеттинген. Оон аңгыда Кызылдың 1-ги болгаш 2-ги автобүдүрүлгелери, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автомобильдеринден ийи автоколонналы организастап тургузар хемчеглерни ап турар. Транспорт эргелелиниң баштаар чери дүжүт ажаап алыышкынының үезинде чолаачыларның ээлчегде кылыр норма-чижектерин машиналарның хевирлерин база маркаларын барымдаалап доктаадып тургускан болгаш ажыл төлевирин, шаңнал-мактал хевирлерин тодараткан. Ол ышкаш автотранспорттуң болгаш чазагның өруктар ажылдакчыларының профэвилел обкому-биле кады автоотрядтарның, чолаачыларның болгаш септелге ажылчыннарының ажаап алыышкын үезинде социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылган. Бо талазы-биле белеткел ажылы дүжүт ажаап алыышкынының болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң кампаниязының үезинде улуг ужур-дузалыг дээрзин эрткен чылдарның дуржулгазы херек кырында көргүскен. Чарыштың негелделерин ёзугаар оон түңнелдерин он хонуктап үндүрер болгаш тиилекчи отрядтарга, бригадаларга, тус-тус чолаачыларга вымпелдерни, акша шаңналдарын тывсыр. Ажаап алыышкынның бүгү дургузунда чарыштың түңнелдерин үндүргенде, тиилекчилерге Тываның транспорт эргелелиниң болгаш профэвилел обкомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскаш, акша шаңналын бээр деп шиитпирлээн. Дүжүт ажаап алыышкынынга болгаш сөөртүрүнге онза шылгараан чолаачыларны «1977 чылдың дүжүдүнүң көдээ ажыл-агый продуктуларын автомобиль-биле сөөртүрүнүң тергиини» деп хүндүлүг атты тывсыр болгаш хүндүлүг бижиктер-биле шаңнаар.

Республиканың автобүдүрүлгелериниң коллективтери бо чылдың ажаап алыышкынынга сөөртүлге составын белеткээринче улуг кичээнгей салып, чогуур ажылдарны кылганы хыналдадан илерээн. Дүжүт ажаап алыышкынынга ажылдаарыбиле чорудар автомобильдерниң кузовтарын септеп, брезентилер-биле хандырган, тарааны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын сөөртүрүнге кожугларны ажыглаарын көрген. Транспорт эргелелиниң автобүдүрүлгелеринде чугула агрегаттарның болгаш белдирлерниң курлавырларын белеткээн. Ол бүгүнүң түңнелинде транспорт эргелелиниң автопаркының 85 хуузу көдээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүрүнге белен. Ол ышкаш Кызылдың автобүдүрүлгелери база-ла дүжүт сөөртүлгезин хандырарынга белеткеттинген, автосептелге мастерскаяларының беленин чүс хуу чедирген. Үстүнде бүдүрүлге черлериниң күскү кампанияга белеткел талазы-биле дуржулгазын нептередири чугула.

Бо чылдың көдээ ажыл-агый продуктуларын ажаап алырынга, ону сөөртүрүнге республиканың автобүдүрүлгелеринге тодаргай даалгаларны берген турбуже, аңаа белеткел ажылдарын сула чорудуп турар черлер ам-даа бар. Оларга Хову-Аксының, Шагаан-Арыгның, Ак-Довурактың автобүдүрүлгелерин хамаарыштырып болур. Партия обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында транспорт бүдүрүлгелери ажаалдага киржиринге августуң 1-ге чедир белен турарын айыткан турбуже, оңгу беш чылдың ийиги чылының дүжүдүн ажаап алырынга белен эвес транспорт бүдүрүлгелери ам-даа бар.

Дүжүт ажаап алыышкынынга чедир арткан үе иштинде аңаа белеткелде четпестерни дарый чайладыры, ажыл-агыйлар-биле транспорт бүдүрүлгелериниң кершээлерин чарып, кылыр ажылдарны тодарадыры — совхозтарның болгаш автотранспорт бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының соңгаарладып болбас сорулгазы болур.

А. РУДЗИНСКИЙ,
автотранспорт эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

1917-1977
60

Октябрьның байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуулуңар!

- КОНСТИТУЦИЯНЫҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИН ЧУГААЛАЖЫП ТУР БИС
- ИПАТОВЧУЛАРНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫ-БИЛЕ
- КҮСКҮ АЖААП АЛЫЫШКЫНГА ТРАНСПОРТЧУЛАРНЫҢ БЕЛЕТКЕЛИ

Неделяда 600 тонна

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыг болгаш Чодураа салбырларының мал чеми белеткээр комплекстиг бригадазы июль айның ортан үезинде организастыг ажылдап кирипкен.

Дуржулгалыг хову ажылдакчызы коммунист К. Натпит-оол удурткан ол бригада 23 трактор болгаш янзы-бүрү техника-биле чепсегленген 40 ажыг кижилиг. Бригада 2,3 муң тонна сигенни белеткээр планныг. Ийи-чаңгыс үрелиишкиннер болу берзе, эптекчи-слесарь М. Даш-оол баштаан септекчилер дораан-на септей каaптар. Ынчангаш машина, техника бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. Оон херечизи — бир неделяда-ла ортумаа-биле 600 ажыг тонна эки шынарлыг тарымал сигенни ук бригаданың белеткеп турары болур. Коммунист Б. Моңгул-оолдуң удуртуп турары звено норма ёзугаар чеди хонукта 175 тонна тарымал сигенни бөлдүрер, сараттаар турган, 260 тонна чедирип турар. Эрес-оол Данзырыңмай, Александр биле Михаил Түлүш алышкылар, Владимир Шелехов, Балды Сүүр-оол олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип, бедик шынарлыг ажылдаар улус. Социалистиг чарыштың түңнелдерин неделя санында үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап турары ажылчыннарның хей-аъдын көдүрүп турар. Көскү агитация, агитхуудустар, көргүзүг, хүндүлел самбыралары социалистиг чарыштың дээштиг болуруңга улуг идиглиг. Бригада бо хүннерде Торгалыг талазының сигенин белеткээрин доозуп, Кожайда тарымал сигенче кирер деп турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Улуг-Хем район.

ОРГАНИЗАСТААШКЫННЫ КҮШТЕЛДИРЕР

Ниитиниң малынга четчир чемнерни белеткеп, кыштаглаашкынны организастыг эрттирер, ооң-биле келир чылдың планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседириниң магадылалын тургузар дээш ажыл Каа-Хем районнуң совхозтарында калбарган.

Чугула кампания эгелээнден бээр районда ниитизи-биле 1229 тонна сигенни, 390 тонна сенажты, 40 тонна витаминниг сиген далганын, 18 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Мал чеминиң белеткелинде 239 кижини болгаш хөй санныг техниканы хаара туткан.

СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ишчилери малга быжыг чем-суурну тургузар талазы-биле инициативаны көдүрүп, 1976 чылда республиканың бүгү ажыл-ишчилеринге кыйгырыгны үндүрген. Олар бо чылын база эки ажылдап, мал чемин белеткээрин шулуудады берген. Совхозтуң Клим Иванович Яковлевке удурткан мал чеми белеткээриниң специализастаан бригадазы 2434 тонна сигенни, 8000 тонна силосту, өске-даа чемнерни белеткээри-биле ажылдап турар. Бригадада 24 механизатор 23 тракторлуг сиген кезилдезин суггаттыг шөлдерде чорудуп турар. Гектар черден-не 25 центнерден эвээш эвес хоолулуг ногаан сигенни олар ап турар.

Сөөлгү хүннерде районнуң бүгү девискээринге үргүлчүлелдиг чаашкыннар боoп турза-даа, ильинкажылар сиген кезилдезинге үзүктелиишкинни барык болдурбаан. Баштайгы хүннерде 500 гектар черни кестиргеш, оон 350 гапы бөлүп, 500 тонна сигенни, ол ышкаш 100 тонна көк-тараа массазын сараттаан. Сигенни кезин эгелээринден белен продукцияны алырынга чедир бүгү ажылдарны механизастаан, хол-биле кылыр ажыл чок. Ынчангаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү специализастаан бригадада бедик. Кижи бүрүзү кылыр ажылын, ээлчегниң норма-чижээн, ниити сорулгазын эки билир, мал чеминиң белеткелинде хөй чылдарда үзүктел чок ажылдап келген хоочун кижилер болур.

Сигенни бөлдүрүп, сараттаар кижилер, механизмнер чаашкынныг хүннерде безин анаа турбас: сөөлгү чаъстыг хүннерде 9 трактор сиген шөлдерин экижидер ажылдарга ажылдаан: үнүжү багай черлерни аңдарып, оңгарларны, дөңгеликтерни дескилеп турган. Удавас анаа сигеннерниң сорттуг үрезиннерин чаштырар.

К. И. Яковлев бодунуң ажылын, бригадада кижи бүрүзүнүң характерин эки билир. Оон бригадазының кежигүннери совхозтуң малын чем-биле бүрүн хандырып келген. Кежикчилер звенозунуң кежигүннери кызыг-чай чок ажылдап турда, ол келгеш, мынча диди:

— Оолдар, бөгүн эки ажылдап канар, силерниң кескен шөлүңер хөй, ону бөлүп, сараттаарынга үш хүнден эвээш эвес үе негеттинер-дир. Ынчангаш даарта шупту дыштанып алыңар. Өг-бүлеңерниң ажылынга киришкеш, соңгу хүн ажылдап кириптер силер. Аңаа механизаторлар дыка-ла өөрээн.

Районнуң «Бүрен» совхозу мал чеминиң белеткелин ильинкажылар-биле деңге эгелезе-даа организастыг ажылдың четпезинден ажылдың темпизин чавыс. Ында АВМ ийи ээлчег-биле ажылдап турза-даа, электри тогунуң күжү эвээжинден мотору өрттенир, ногаан масса тырлыр чоруктап үзүктелиишкиннинг ажылдап, чүгле 26 тонна витаминниг сиген борбазындыларын белеткээн.

Ол-ла совхозта көк-тараа кезип турар КС-1,8 «Вихрь» деп үш комбайннар үрелиишкинге үргүлчү таваржып турар. План ёзугаар ногаан масса кезилдезинге КС-2,6 деп беш комбайн ажылдаарын көрген, херек кырында оларның чүгле ийизи ажылдап турар, олар база-ла үрелип турар. 30 чыл механизатор стажтыг Н. Полежаев, Ф. Сапаров олар агрегаттарга артык кезектер тывылбайн турарын дүвүреезин-биле чугаалады-лар.

Өске-даа совхозтарда мал чемин белеткээри эрткен чылдан хожудап турар. Ооң чамдык объективтиг чылдагааннары бар-даа болза, күш-ажылдың организастаашкынын экижидип, партийжи масса-политиктиг хемчеглерни күштелдирип, бүгү-ле күштү бо чугула кампанияже мөөңнээр болза Каа-Хемде оът-сиген багай эвес үнген, ынчангаш планны күүседип болур бүгү эргелер бар.

А. АИР.

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң специализастаан бригадазының кежигүннери сиген кезилдезинде.

АВТОРНУҢ фотозу.

ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫ

төлевилелди чугаалажып тур бис

СЕТКИЛ ХАНЫЫШКЫННЫГ

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери, бүгү совет кижилер-биле бир демей, ССРЭ Конституциязының төлевилелин сеткил ханыышкын-биле хүлээп ап, сайгарып, чугаалажып турар. Бо хүннерде районнуң совхозтарында, бүдүрүлге черлеринде, албан организацияларда төлевилелди чугаалашкан хуралдар ажылчы чоннарның идепкейлиг киржилгези-биле эртип турар.

Чоокта чаа «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының ажыл-ишчилери хурал кылып, аңаа чаа Конституция төлевилелин чугаалашкан. Хуралга санал бергеннер төлевилелди чүүлдүгзүнүп, санал-оналдың киирген. Хойжу У. Хомушку хуралга сөс ап чүве чугаалааш, бодунуң ажыл-херээн чыылганнарга таныштырып, бистиң күрүневисте чоннуң амыдыралының материалдыг деңнели бедип, совет кижи бүрүзүнүң чурттаалгазы улам-на өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг апар чыдарын айтып, Конституция төлевилелин чүүлдүгзүнүп хүлээп ап турарын чугаалаан.

— Чаа Конституцияны кайгамчыктыг төөгүлүг чылда хүлээп алыр деп турар-дыр бис. Ол дээрге бистиң чуртувустуң, бүгү совет кижилерниң чайынналчак чедиишкини-дир. Төлевилелди номчуп олурарга, ында кирген домак бүрүзү кижилерниң даартагы амыдыралын тодаргайы-биле көргүзүп турар. Чурттуң Үндезин Хоойлузу кижилерниң эрге-хүлээлгезин улам калбарткан-дыр. Ынчангаш аңаа чөргаарланмас аргам чок. Аңаа харыы кылдыр кижи бүрүзү кызымак ажылдаар ужурлуг. Бистиң эки ажылывыстан чурттуң экономиказы, кижилерниң амыдыралының чаагай чоруу хамаарыжыр болгай — деп, хойжу О. Дотпаа чугаалаан.

В. МААДЫР-ООЛ.

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ...

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин таныжып тура, оон хөй-хөй хоойлужуткан чүүлдерин ажыл-амыдырал-биле холбап, хаҗыр сайгарып көөрү чугула деп бодаар мен. Конституция төлевилелиниң 67 чүүлүнүң бирги абзацында мынча дээн: «**ССРЭ-ниң хамаатылары бойдусту, оон байлаан камгалаар хүлээлгелиг**». Долгандыр турар бойдусту камгалап карактаарын Үндезин Хоойлуда быжыглап бижээни чүүлдүг. Орта немей, чамдык өске эштерниң саналынга каттыжып, «**Бойдус байлаан кайы хамаан чок тотчеглеп, чурум үрээн кижилерни болгаш коллективтерниң удуртукчуларын хоойлу ёзугаар хемчээр**» деп домактап киирзе деп бодал бар.

Бистиң республиканың ажыл-агыйлары сөөлгү чылдарда мал чемиңге будук-бүрүнү калбаа-биле белеткеп кылып турарын билир бис. Ол кышкы үеде малга эки чем болуп балыткаттынган. Ынчангаш будук-бүрүнү белеткеп кылып алыры чугула. Ынчалза-даа ону кылырда кайы-хамаан чок ыяштарны ужурар азы чүгле бажынга каш будуктар арттырып каап, өскезин унуп куду балды-биле сошаап бадыра кээр чоруктар бар. Ооң уламындан арыгларда саглаң бүрүлерлиг будуктары чок сөөк теректер, хадыннар уннары тургулаарын көөрге таанда хараадан-чыг. Бир-тээ бойдустуң байлаан камгалаарын ССРЭ-ниң чаа Конституция төлевилелинде онзалап айтып турар чүве болганда, будук-бүрү белеткээр ажылды ынчка хора чедирбейн чорутса кандыгыл?

Ону мынчаар кылып болур: чайгы үеде будук-бүрү белеткээрин соксаар. Ол ажылды чүгле күзүн, бүрү дүжүп турда чорудар. Неделя-даа четпес үеде арга-арыгның бүрүзү дүже бээр. Шак ол өйде чоогаларга, ыяш доорзунга оваалапын тырлы берген бүрүлерни бөлүп, савалап чыыры-даа белен. Черден бүрү чыырын чүгле улуг кижилер эвес, бичии школачылар безин кылып болур. Ынчангаш күзүн бүрү дүжүп турда ол ажылче өөреникчилерни, пенсионерлерни эвилелдеп тургаш, оп хире ховук үеде четчир санның бүрүнү белеткеп ап болурунуң аргазы бар. Бир эвес ынчаар кылыр чүве болза, ыяш-даа үрелбес, ажыл-даа чиик, а чаа дүшкен бүрүнүң малга амданныг хоолузу-даа читпес хевээр болур. Ону дараазында чылдарда өөренип көөрү чугула.

Черле ынчаш ССРЭ-ниң чаа Конституция төлевилелин таныжып тура, чүүл бүрүзүнге дүүштүр бодувустуң кылып турар ажыл-херээвисти кижи бүрүзү анализтеп, түңнел үндүрери чугула. Практиктиг ажыл-чорудулгадан Конституция төлевилелинге хамаарыштыр чаа-чаа санал-оналдар үнери чугаажок.

Б. БАРБА.

ИПАТОВЧУЛАРНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫН ТЫВАНЫҢ ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЧЕ

Бо чылдың дүжүт ажаалдазынга Ставрополь крайның СЭКП-ниң Ипатов райкому, районнуң партия организациязы эки организастыг болгаш бедик бүдүрүкчүлүг чорукту чедип алган: бүгү комбайннарның, тракторларның, автомашиналарның ажылын чаа дептиилгелиг арга — ажаалда-транспорт отрядтары кылдыр ажылдаар арга-биле организастааш, агрегат бүрүзүнүң бир хонукта ажылдаарын 20 шак чедирип, районда 135 муң гектар тараа культураларын 80 шак иштинде тавычалай кезиргеш, 8 хонукта оларның 109 гектарын бастырган.

Ол райкомга чорутткан чагаазынга эш Л. И. Брежнев бо дуржулгага болгаш оон ужур-дузазынга мындыг үнелелди берген: «СЭКП-ниң XXV съездизиниң идип үндүргени — оңгу беш чылды ажыктыг чоруктуң база шынарның беш чылы болдурар дээн сорулганы көдээ ажыл-агыйда амыдыралда херек кырында канчаар боттандырып турарын силерниң партия организацияңарның чижээ көргүзүп турар-дыр... Силерниң дуржулгаңар бо чылын-на калбаа-биле тарап нептерээр дээрзинге бүзүрээр мен».

СЭКП Төп Комитеди Ипатов райкомунуң дуржулгазының дугайында хүлээп алган тускай доктаалында ук дуржулганы шудургузу-биле хову ажылдарынга, оон иштинде мал чеминиң белеткелинге база нептередирин көдээниң бүгү партия комитеттеринге болгаш эге организацияларынга дааскан.

Бо дуржулганы нептередирде оон онзагай чүүлдерин, ажылды чаа ёзу-биле организастааның өөренип көөр, ылап билип алырындан эгелээр апаар. Ипатовчулар боттарының болгаш өске-даа районнарның, областарның мурнуку чылдарда дуржулгазын ханы анализтээш, бүгү техниканы, кижи күжүн улгаттырган комплекстиг отрядтарга хуваагаш, бүгү ажылды үзүктелбес шууштурган чурум-биле организастааннар.

Бистиң республиканың чамдык совхозтарынга эрткен чылдың дүжүт ажаалдазынга шак ындыг комплекстиг отрядтарны база тургускулап, ажылды элээн бедик темпилиг чорудуп турганының дуржулгазын база ажыглаар херек. Кол чүве болза ажаалдагаа-даа, мал чеминиң белеткелинге-даа аңгы-аңгы операцияларның аразын үзүктелдирбес кылдыр техника болгаш кижи күжүн таарыштыр тургузарында болуп турар. Оон иштинде шиитпирлиг чүүл агрегат бүрүзүн ийи ээлчеглиг башкарыкчыларлыг ажылдадыры болур. Ынчаар кылып болур арга амгы үеде, дүжүт ажаалдазы эгелээлекте, бистиң кайы-даа совхозтарывыста бар. Биргээр соглээрге, трактор ийикпе комбайн бүрүзү чаңгыс ээлиг ажылдаар чамчылдан адырлыр дээни ол-дур.

Комплекстиг отрядтарны тургузары ол дуржулганың чүгле эгези. Оон ыңай отрядтарның ажылының бедик темпизин хандырар дээш партийжи-политиктиг улуг ажылды база чорудар апаар. Бо дээрге хөй янзылыг ажыл. Чүл дизе, партия болгаш партия-комсомол бөлүктерин тургузары, политинформаторларны, хана солун үндүрүкчүлерин томуйлаары, оларга хүннүң материалдарын бээри, социалистиг чарыштың түңнелдерин хүннүң үндүрери — бо бүгүнүң харылаары-биле райком болгаш парткомнарның күжүн база таарыштыр тургузар.

Бо мурнакчы дуржулганың ушку угланыышкыны — кижилерниң амыдыралынче хүн бүрү сагыш салыры болуп турар. Бо база хөй талалыг ажыл: аъш-чемни бүрүн хандырары, автолавкаларны чорудары, удуур-дыштаныр орап-базының таарыштырары, хову турлаанга улустуң чунар-бажыңнаан турары дээш өске-даа. Чүгле ындыг байдалдарны тургускаш, ам улус бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар деп манап болур. Ооң-биле кады ажылчыннарның ажыл төлевиринин шаңналдыг системазын ажылдап кылгаш кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлап бээрин база уттуп болбас.

Бо хүннерде көдээ ишчилерниң мурнунда малга быжыг чем-суур тургузары дег ындыг чугула ажыл чок. Ону чедиишкиннинг күүседиринге хоорай, суурларның ишчилериниң талазындан дузаны база билдилиг организастаар херек. Олче партия-совет органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының бүгү күжү угланган турар ужурлуг.

ОКТЯБРЬ 60

КҮШ-АЖЫЛЧЫ СЕМЕСТР

СТО 77

Чоокта чаа Элегес-Аксының тууйбу заводунуң монтажчылары болгаш ажыглакчылары баштайгы чиг продукцияны бүдүрүп, технологтуг шугумнуң ажылын хынап көрген. Энергия үлеп, таарыштырзарының подстанциязының күжүнүң чедишпезинден, заводтуң аңгы-аңгы белдирлерин ажылдадып тургаш, баштайгы шенелдени кылган. Ниитизи-биле заводтуң тууйбу кургадып, өрттедир суугуларынче пресстээн, ол тууйбуну дамчыдар вагончугаштарны болгаш рельстерни кылган соонда, бүдүн технологтуг шугумну шенээри эрткен. Ынчалза-даа шенелде үезинде тууйбуну чиг турда кестирер, вагонеткага чүдүрер 12.42 автоматта чамдык таарышпас чүүлдер илерээн. Ол ышкаш 212-ги автоматты солаан. Оон соонда баштайгы технологтуг шугумнуң ажылдаарын таарыштырган. Амгы үеде кол-ла айтырыг—электри энергиязы бооп турар. Заводту бүрүну-биле ажылдадырынга 800 квт-шак электроэнергия херек. Амгы үеде херек кырында чүгле 400 квт. бар бооп турар. Ооң чылдагааны подстанцияның тудуунуң ам-даа доозулбайн турарында.

Тудугда 48-ки база «Кызыл тудуг» эргелелдериниң чедир кылбаан ажылдарын Украинадан келген «Беркут-77» болгаш Кызылдың «Филолог-77» отрядтарының дайынчылары доозар хүлээлгени алган ажылдап турарлар.

Бөгүнгү солунга Элегес-Аксының тууйбу заводунда болгаш Каа-Хем, Улуг-Хем районнарда ажылдап турар отрядтарның ажыл-херээ-биле номчукчуларны таныштырар-дыр бис.

ЧҮГЛЕ ТЕРГИИН ДЕМДЕКТИГ ДООЗАР

Студентилерниң эң-не кол ажылы — чедиишкинниг өөредилге болур. Ынчалза-даа сөөлгү чылдарда өөредилге-биле кады студентилерниң күш-ажылчы кижизидилгезинче улуг кичээнгейни угландырып турар. Ол дээрге студентилерниң эртем-шинчилел ажылдарынга, чайгы, күскү сезоннуг кампанияларга болгаш тудуг ажылдарынга, ниитилел-политиктиг практикага, уран чүүлге киржилгези-дир. Бүдүрүкчүлүг күш-ажылга студентилерниң янзы-бүрү хевирлиг киржилгези оларның коммунистиг мөзү-шынарга кижизидилгезинге болгаш күш-ажылга дадыгарынга дыка улуг салдарлыг. Чүгле ажылчыннар, тараачыннар-биле кады ажылдап тургаш, ёзулуг коммунист болуп болур дээрзин комунистиг аныяктарның үшкү съездизинге В. И. Ленин чугаалаан.

Студентилерниң тудугжу отрядтары — аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң ёзулуг школазы болган. Бо чылдарның дургузунда ол отрядтарның чүгле ажылдап турган черлери өскерлип турар эвес, олар боттары база өскерилген. Ук патриотчу шимчээшкинниң утка-шынары делгемчээн. Ол шимчээшкин улам калбарып өскен, чаа чаңчылдар-биле байлакшаан. Студентилерниң отрядтары — социал экспериментиден доктаамал бүдүрүкчү күш болуп шилчээн.

Баштайгы чылдарда кедээ ажыл-агыйның сезоннуг кампанияларынга киржип турганындан амгы үеде олар янзы-бүрү тудугларны тутчуп, улуг хемчээлдиг ажылдарны бүдүрүп турар апарган. Студентилерниң кылган ижи Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң, Казахстанның, Кыдыккы Соңгу чүктүң чугула тудугларында хөй-биле көстүп келген.

«Студентилер кылган», «Студентилер кудумчузу» деп бижиктиг кудумчуларны бистиң чурттуң дыка хөй хоорайларында, суурларында көрүп болур. Ындыг бижик Чаа Шагаан-Арыгга база артып каар. Бо чайын мында студентилерниң тудугжу 7 отрядтары ажылдап турар. Ниитизи-биле Шагаан-Арыг зоназында шупту 13 отряд бар. Олардан 7 отряд Литва ССР-ден, 4-ү—Куйбышевтиң ужар чүүл институдундан, арткан 2-зи — Украинадан келген.

Чаа Шагаан-Арыг хоорайның тудуу Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу кылдыр чарлаттынган болгай. Бистиң отрядтарывыс мында янзы-бүрү объектилерни тудуп турар. Литваның кедээ ажыл-агый академиязындан «Олимпас» парлалга бажыны, типографияны, чурттаалга бажыңын тудуп турар. Оларның төлевилелде көрдүнген өртээ 96 муң рубль. Вильнюстуң политехникумундан «Гинтарас» отряды арыглаашкын системазының объектилеринде. «Донбасс-77» отряд чаа бажың таваан салып эгелээн. Куйбышевтиң ужар чүүл институдундан «Добровольцы», «Радар» — септелге-механиктиг мастерскаяларны, гаражты тудуп турар.

Чаа Шагаан-Арыгның бодунда 7 отряд 206 дайынчылыг. Оларның тудуп турар объектилериниң төлевилелде көрдүнген нийти өртээ 736 муң рубль чедип турар.

Чамдык отрядтар Шагаан-Арыгның зоназында аңгы-аңгы объектилерде хуваттынган. Каунастың медицина институдундан «Аве вита» отряд электри шугумунуң болгаш арыглаашкын системазының, Вильнюстан «Жайбес» («Молния»)— 12 аал ишти чурттаар бажыңның, «Вильнюс»— Аржаанда чаа школаның тудуунда шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Куйбышевтен «Альтаир» Ак-Туругда бетонкаар ажылдарны эки чорудуп турар.

Ынчангаш шуптузун катай алырга, 13 отрядта 382 дайынчы хаара туттунган болгаш планнаттынганың ёзугаар 1466 муң рубль түңнүг тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрери көрдүнген.

Бо зонада студентилер тудуг ажылдары-биле чергелештир политмассалыг болгаш кижизидилге ажылдарын калбаа-биле чорудуп турар. Олар районнуң чурттакчы чонунуң ортузунга лекцияларны номчуп, солун концерттерни көргүзүп турар. Ол ышкаш фотоделгелгени, уругларның чураан чуруктарының делгелгезин организастап эрттирген.

Ада-чурттуң Улуг дайының киржикчилеринге шефтеп, дузалажып турар бис. Тус черниң комсомол организациялары-биле сырый харылзаалыг бис.

Ол ышкаш зонага «эң эки лагерь», «эң эки хана солун», «эң эки агитбригада» дээш конкурстарны эрттирдивис. Удавас болур тудугжулар хүнүнде зонаның студентилериниң тудугжу отрядтарының слёдун эрттирер бис. Студентилер мында ажылдап келгени республикаларның, областарның хүннерин эрттирерин база планнаан. Ол ышкаш студентилер мал чемин белеткээринге киржир болгаш кедээ школаларга дузалажыр.

Бистиң ажылывыста бергелер база эвээш эвес. Чамдык организациялар ындыг хөй санныг ажылчын күштү хүлээп алырынга белен эвес болгулаан. «Тыва суг тудугнуң» 5 дугаарлыг КМК-зының удурткулгазы студент отрядтарны тудуг материалдары-биле, техника-биле хандырылгазын организастап шыдавайн турар.

586 болгаш 20 дугаарлыг КМК-лар, септелге-тудуг эргелели бо талазы-биле ажылды чедимчелиг организастаан.

Студентилерниң тудугжу отрядтарының дайынчылары оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринге боттарының төлептиг үлүг-хуузун киириштирерлер. Бистиң сорулгавыс — Улуг Октябрьның 60 чылын чүгле өөредилгеге эвес, а күш-ажылга база чедиишкиннерлиг уткууру. Ынчангаш күш-ажылчы семестрни чүгле тергиин демдектиг доозар бис.

Ф. ДЖЯУТАС,
Шагаан-Арыг зоназында студентилерниң тудугжу отрядтар штавының комиссары.

ПРОФЕССИЯЛАР АЙЫ-БИЛЕ

Бистер Ивано-Франковскиге студентилерниң 1977 чылда Тываже чоруур отрядын четчелеп тургаш, кижи бүрүзүнүң кылып шыдаар ажылын тодараткан бис. Чүге дээрге, Сибирьниң чаа тудугларынга янзы-бүрү профессияның кижилери эргежок чугула апаарын практикадан билир бис. Ынчангаш тудугжунуң — дашчы, бетонщик, бызанчы, дуңзаалакчы, монтажчы дээш, өске-даа мергежилдерниң кижилери бистиң нефть болгаш газ институдунда бар болганынга дыка өөрээн бис. Олар институт мурнунда-ла ындыг профессияларны чедип алган оолдар-дыр. Чижээ, бистиң отрядтың дайынчыларындан В. Ворощук—компрессорщик, Б. Ханенко — дуңзаалакчы, В. Марчук — чолаачы, А. Харук биле С. Гридина — поварлар. Олар Элегес-Аксынга барган дораан-на боттарының профессиязының аайы-биле ажылдарны алганнар.

Кижилерниң эки ажылдаарынга тайылбыр-массалыг ажыл улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш бистер хүнүн-не актывчи комсомолчуларның дузазы-биле политинформацияны эрттирип, хана солуннарны, херек апарганда дайынчы хуудустарны үндүрүп турар бис. Отрядка болгаш заводтуң ажылчыннарынга-даа бо хүннерде ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин таныштырар ажылдарны чорудуп турар бис. Бо чугула политиктиг ажылды Элегес-Аксы суурнуң ажылчы чонунга кылырын планда база көрген.

Бистиң чедиишкинниг ажылдаарывыска таарымчалыг чүүлдерни заводтуң дирекциязы (эштер Партов, Боев) тургускан. Бистер заводтуң келир үеде администрация бажыңында чурттап, ооң бир улуг залында ленинчи өрээлди дерип алган бис. Культура-массалыг ажылды чорудар чер, столовая дыка таарымчалыг. Чүгле бистерниң эки ажылдаарывыс, боттарывыстың мурнувуста салдынган даалганы хуусаазында күүседиривис арткан. «Беркут-77»-ниң дайынчылары Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар кылдыр алган бедик хүлээлгезин алдарлыг-биле күүседип шыдаар.

Николай ЛИТОВЧЕНКО,
«Беркут-77» отрядтың командири.

«Беркут-77» отрядтың дуңзаалакчызы — Ивано-Франковскиниң нефть болгаш газ институдунуң 4-кү курузунуң студентизи Богдан Ханенко.

Элегес-Аксының тууйбу заводунуң технологтуг шугумунуң иштики бетон ажылдарында Украинадан келген студентилер.

ЧҮГЛЕ ТУДУГ ЭВЕС...

Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң бөлүк студентилериниң «Хүреш-77» деп тудугжу отряды Каа-Хем районнуң Сарыг-Сеп суурда чамдык чугула объектилерниң тудуунга ажылдап турар. Ол отрядтың дайынчылары бо чылын 105 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын чорудар ужурлуг.

Бо хүннерде ажыл мында кижи түлүк чоруп турар. Студентилер Олег Сат, Михаил Чүлдүм болгаш өске-даа дайынчыларның кызымак күш-ажылының ачызында үжен муң ажыг рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылдынган.

Отрядтың дайынчылары чүгле тудуг кылыры-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Олар чон ортузунга политмассалыг ажыл чорудар талазы-биле база идепкейлиглер. Чижээ, «Хүреш-77» отрядтың комиссары Николай Сат инвалидтер, кырганнар бажыңынга ийи удаа лекция номчаан. Оон аңгыда студентилер чаа, солун программалыг концерт белеткеп алгаш, Каа-Хем районнуң чамдык суурларының ишчилеринге баралгатканнар.

Удавас өөредилге чылы эгелээр. Ол үеге чедир «Хүреш-77» отрядтың дайынчылары даалган ажылын чедиишкиннинг күүсеткеш, келир чаа өөредилге чылынче шудургу кириптер сорулганы боттарының мурнунда салган.

А. ИРГИТ,
студентилерниң «Хүреш-77» тудугжу отрядының дайынчызы.

БИСТИҢ ҮЛҮҮВҮС БАЗА КИРЕР

Украин ССР-ниң Ивано-Франковск хоорайының нефть болгаш газ институдунуң студентилери, бистер, аныяк Совет республика — Тывага бо чылын чайгы дыштанылга үезинде ажылдаары-биле бир-лё дугаар келген бис. Бистиң отрядывыстың кежигүннери аңаа чоргаарланып-даа турар. Чүге дээрге, Тывада тудуп турар улуг бүдүрүлге чери — Элегес-Аксының тууйбу заводу дээрге, колдуунда-ла автоматтарның дузазы-биле ажылдаар, болбаазырангай бүдүрүлге чери болуру-биле кады ол Совет Эвилелинде ийи дугаар ындыг завод. Бистиң кыска үеде ажылдаарывыстың дургузунда тудугжу студентилерниң область штавы улуг даалганы берген: ниитизи-биле 350 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр.

Бистиң институттан мында 47 кижи келген бис. Оларның хөй кезии тудугжунуң профессиязын эки билир, дуржулгалыг кижилер бооп турар. Чүге дээрге, моон мурнунда-даа чылдарда олар чурттуң кол-кол тудугларынга ажылдап четтигипкен дөрткү курсчулар бооп турар. Күш-ажылчы үшкү семестрни чедиишкинниг эрттирери — бистерниң боттарывыстың дуржулгавыстан дыка хамаарыжыр деп билип турар бис. Моон мурнунда чылдарда бистиң институттуң студентилери Туркменияга ажылдааш чеди чыл, Тюменьге — дөрт, а ол ышкаш төрээн черивис Карпат девискээринден — элээн каш чылдар улаштыр бирги черни ап, социалистиг чарыштың тиилекчилери бооп турган.

Тываның тудуг индустриязының кол чери болур Элегес-Аксының тууйбу заводунуң администрациязы биске колдуунда-ла ийи объектини дааскан. Заводтуң технологтуг шугумунда Николай Запорожецтиң удурткан бригадазы ажылдап турар. Ол бригада тууйбуну өрттедип, кадырар черлер — суугуларның дериг-херекселдерин эптеп турар. Бригадир Николай Ивано-Франковскиниң нефть болгаш газ институдунуң дөрткү курузунча өөренип, моон мурнунда-даа чылдарда тудугларга ажылдап чораан дуржулгалыг кижи.

Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыш бистиң бригадаларывыс аразында калбарган. Николайның бригадазы ажылдап эгелээн үеден бээр, дөрт неделя улаштыр, бирги черни ээлеп келген. Ол бригадада Б. Ханенко, Ю. Бацахевич, В. Марчук, О. Терешкуп болгаш өскелер-даа улуг-нормазын хүн-бүрү ийи чүс хуу чедирип, мурнакчыларга санадып турарлар.

Бистиң отрядка дааскан ийиги кол объект дээрге, заводтуң корпузунуң крышазын тускай шывыг-биле дуглаары бооп турар. Ында ийи бригаданы быжыглаан. Ол бригадаларның ажылдаарынга таарымча чок байдалдар таварышкылаар: чамдыкта чаъстай бээр, өл-шык апаар. Крышаны шыварынга каан, аяс агаар херек болгай. Бистиң шывар черивис элээн каш муң дөрбелчин метр, ынчангаш ийи-үш ээлчегни ында тургускан бис. Оолдар дүнеки үелерде прожектор чырыы-биле ажылдарын шиитпирлээн. Ынчалза-даа кол материал — битумну чер ажылдарының тудуг эргелели чедир хандырып бербейн турары-биле улуг-норма күүсеттинмейн баар таварылгалар бо-ла тургулаар. Ажылдың хемчээли улуг — 20 муң ажыг дөрбелчин метр рубероидту хырбалап, крышаны шывар даалганы алган бис. О. Михайлик, Л. Шутка, В. Дмитришин, И. Тацяк, В. Букатюк, В. Черный болгаш өскелер-даа мурнундагы үшкү семестр үезинде ындыг ажылды кылып турган болгаш бо талазы-биле дуржулгалыг оолдар чүве.

Чоокта чаа-ла ажылдап эгелезиивисе-даа, 150 муң хире рубльдиң ажылын кылдывыс. Ол дээрге, биске берген планның барык чартык кезии-дир.

Украинадан келген «Беркут-77» отрядтың дайынчылары юбилейлиг чылда боттарының мурнунда салдынган сорулганы алдарлыы-биле күүсеткеш, төрээн черивиске социалистиг чарыштың тиилекчизи бооп ээп чеде бээринге бүзүрелдиг.

Василий ВОЗНЫЙ,
Украинаның нефть болгаш газ институдунуң студентилериниң тудугжу отрядының мастери.

Оңгу беш чылдың ийиги чылында ажыглалга киирер чугула тудуг—Элегес-Аксының тууйбу заводунда Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң студентилериниң «Филолог-77» деп тудугжу отряды ажылдап турар. Отрядтың дайынчылары күш-ажылчы семестрниң үезинде хөй хемчээлдиг ажылды кылыр: заводтуң корпузун болгаш администрация бажыңын штукатурлап, будуур. Олар ында ажылдап эгелээн үезинден бээр чүс-чүс дөрбелчин метрниң штукатур-маляр ажылдарын кылган. Отрядтың 40 дайынчылары звеноларда үстүп алган, тодаргай даалгалыг ажылдап, боттарының аразында социалистиг чарышты организастаан.

— Бистиң мурнувуста сорулга улуг—деп, отрядтың командири Света Салчак чугаалаан.—Завод удавас ажыглалга кирер. Аңаа чедир ооң улуг корпузунда болгаш администрацияның үш каът бажыңында хөй хемчээлдиг штукатур-маляр ажылдарын доозар ужурлуг бис. Завод чоокта чаа чиг тууйбуну кылырын шенеп көрген. Ам чүгле өрттедип, кадырар суугуларны шенээри арткан. Ынчангаш хуусаа дыка далаштырып келген.

Кызылдың пединститудунуң ында ажылдап турар тудугжу отряды Украинадан келген «Юбилейный», «Беркут-77» отрядтар-биле чарыштыг. Ооң түңнелдерин неделя санында-ла үндүрүп турар.

— Күш-ажылчы семестр үезинде малярның профессиязын шиңгээдип алыры, республиканың улуг тудугларының бирээзинге бодунуң үлүүн киирери — улуг аас-кежик,—деп, «Филологтуң» дайынчызы Света Балчыр чугаалап турар. Келир үеде ол дугайын боттарывыстың өөреникчилеривиске чоргаарал-биле чугаалаар бис. Күш-ажыл башкы кижиге эң чугула, өөредиглиг чүүл болур. Ынчангаш бистер мында улуг сонуургал-биле ажылдап турар бис.

ЧУРУКТА: Кызылдың педагогика институдунуң «Филолог-77» отрядының дайынчылары (оң талазындан солагай талазынче) Рита Кунгаа, Света Балчыр, Люба Адыг-Тюлюш олар.
В. АМЫРНЫҢ фотолары.

СОЛУН БОЛГАН

Июльдуң 31-де, эртенден эгелээш, республика найысылалынга студентилерниң тудуг отрядтарының эмблема-демдектерлиг хептерин кеткен омак-хөглүг оолдар, кыстар кудумчуларга болгаш шөлдерге дыка хөй көстүп келгеннер. Олар Тыва АССР-ниң үлетпүр төптери Ак-Довурактан болгаш Хову-Аксындан, Чаа Шагаан-Арыгдан болгаш Чаа Чаа-Хөлден, найысылалдың янзы-бүрү тудугларындан боттарының фестивалы—студентилерниң тудуг отрядтарының байырлалынга чедип келгени ол.

Чүс-чүс студентилер отряд-отряд аайы-биле чыскаалып кааш, холдарында мастерoктарын, балды-хирээзин тудуп алгаш, дыштанылганың болгаш культураның Гастелло аттыг паркынче ыры-шоорлуг шууюп кирип-ле турганнар. Литва ССР-ниң төлээлекчилериниң тудуп алган улуг хирээзинде: «Тываның аныяктарынга байыр!»—деп, тыва дыл кырында бижип каан чораан. Янзы-бүрү орус, тыва, украин, армян, эстон, молдав дээш өске-даа дылдарга күш-ажылды, аас-кежиин, тайбыңны алгап йөрээн ырылар чаңгыланып-ла турган.

Тываның чаа тудугларынга оңгу беш чылдың ийиги чылының күш-ажылчы семестрин эрттирип турар ийи муң беш чүс ажыг студентилер боттарының кылып четтигипкен ажыл-ижиниң дугайын айыткап, «Шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылынга, Улуг Октябрьның 60 чылынга—бежен шалыпчы хонук дээш!» кыйгырыгның адаа-биле моон соңгаар канчаар ажылдаарын чугаалаар дээш келгеннери ол.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары Александр Романцов Тываның тудугжу студентилер отрядының комиссары Александр Новиковтуң фестивальдың киржикчилериниң чыглып келгениниң дугайында рапортун хүлээп алгаш, отрядтарның дайынчыларынга байыр чедирген.

Ол хүн фестивальдың киржикчилери республикада студентилерниң тудугжу отрядтарының аразында социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрүп, мурнакчыларны илереткен.

Ужуражышкынның ийиги кезээнде—янзы-бүрү спортчу маргылдаалар, аттракцион оюннар болган. Дүъш соонда «Хүреш» стадионга Кызылдың аныяктарының шилиндек командазы-биле студентилерниң чыынды командазының аразынга футболга маргылдааны болган. Аңаа кызылчылар тиилээн. Саны 3:2 болган.

Фестивальдың программазының ёзугаар «Чурттуң студентилери—юбилейлиг шалыпчы ажылда» деп темалыг ужуражышкынны кылган. Аңаа мурнакчы дайынчылар боттарының ажыл-ижин чугаалап, дуржулгазын солушканнар.

Ужуражышкынның түңнелинде парктың эстрада шөлдеринге оюн-тоглаа, танцы орай кежээге чедир үргүлчүлээн.

(Бистиң корр.).

ЧАРЫШТЫГ БИС

Тывага келгеш, отрядтар аразынга социалистиг чарыш дугайында чугаа үезинде бистер боттарывыстың чаңгыс чер чурттугларывыс — киевчилерниң «Юбилейный» отрядтың дайынчыларын чарышка кыйгырар деп шиитпирлеп алган бис. Чүге дээрге, төрээн черивиске чана бергеш, чарыштың түңнелдерин үндүрүп, эш-өөрүвүске айыткаары солун-даа болур болгай. Бүдүрүлге талазы-биле негелделерден аңгыда бистиң отрядтың социалистиг хүлээлгезинде, чарыштың негелделеринде тайылбыр-массалыг, культура айтырыгларын калбаа-биле көрген. Чижээ, бистер үшкү күш-ажылчы семестр үезинде Элегес-Аксы суурнуң кедээ школазынга каш удаа шефтээшкинни кылырын, кожавыс — Кызылдың пединститудунуң Света Салчак командылаан тудугжу отряды-биле дыштанылга кежээлерин эрттирерин, чоокку ажыл-агыйларның мал чемнерин белеткээринге дузалажырын, спортчу маргылдааларны студентилерниң «Саяны», «Филолог», «Лира», «Лада», «Юбилейный» дээш өске-даа отрядтарының аразынга чорударын планнаан бис.

Чоокта чаа бистиң «Беркут-77» отрядтың чайгы лагериниң ажыдыышкынынга үстүнде отрядтарның төлээлекчилери кээп чорааннар. Ол кежээ спортчу маргылдааларны кылып, массалыг оюн-тоглааны организастаан бис. Бистиң украин оолдарның инструментальдыг ансамблиниң концертин чыылганнар дыка сонуургаан.

Ажылдаары-биле кады бистиң отрядтың дайынчылары дыштанырын база билир. Келир дыштаныр хүнде Тываның каас-чараш бойдустуг черлериниң бирээзи—Чагытай хөлче походту кылыр бис. Оруг ара республика найысылалы — Кызылдың тоогулуг черлери-биле таныжып, Алдан-Маадыр аттыг музейге баар бис.

Орест КОЧЕРЖУК,
«Беркут-77»-ниң комиссары.

ТЫВАНЫ ЭКИ БИЛИР МЕН

Тыва АССР-ниң студентилериниң тудуг отрядының область штавында моон-биле дөрт дугаар чыл ажылдап турар мен. Ынчангаш Тываны эки билир апарган мен. Бо чылын менээ эң-не харыысалгалыг болгаш хүндүлүг-даа ажылды даасан — бүгү республика отрядының кол инженеринде томуйлатканым, ажылдап турар мен.

Бо чылын ажыл кажангызындан-даа артык улуг. Чүге дээрге, республикада чаа тудуглар улам көвүдээн. А Саян-Шушенск ГЭС-тиң суг хөөлбээниң ээлээр черлеринге чурттакчылыг хоорай-суурларны көжүрүп, катап тудары-биле холбаштыр сорулга улам нарын бооп турар. Чүгле Тываның девискээринге бежин Чаа Шагаан-Арыг хоорайны болгаш Чаа Чаа-Хөл суурну тудар болгай.

Бо бүгү тудугларга шыырак, уран-шевер, аныяк-чаазы холдар херек. Чогум-на оон ужурундан оңгу беш чылдың ийиги чылының чаа тудугларынга тудугжу студентилер кажан-даа ышкаш хөй келген: шупту ийи муң беш чүс ажыг оолдар, кыстар «Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар кылдыр 60 хүннүң даалгазын 50 хонукта!»—деп, кыйгырыгның адаа-биле шалыпчы ажылдап турарлар.

Отрядтар аразында социалистиг чарыш—чедиишкинниң үндезини бооп турар. Ылангыя Тольяттиниң политехниктиг институдунуң «Альтаир-1» отряды (командир Е. Курочкин, комиссар О. Дубровина) Бай-Хаакта эмнелге тудуунда эки ажылдап, чарыштың мурнуку одуруун ээлеп турар. Ол ышкаш Кызылдың пединститудунуң «Хүреш-77» отрядының ажыл-херээ чедиишкинниг чоруп турар. Армениядан, Украинадан келген отрядтарның дайынчылары база-ла мурнуку одуругга кирип турар.

Р. МЕДОВЩИКОВ,
областың студентилериниң тудуг отрядының кол инженери.

УЛУС ДЕПУТАТТАРЫ

ССРЭ-нин чаа Конституциязының төлевилели болза, ССРЭ-нин политиктиг эге үндезини болур улус депутаттарының Советтериниң нүүрү-биле бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының долу эрге-чагыргазын быжыглап турар.

Советтер—ол дээрге бистиң улусчу төрээн эрге-чагыргавыс-тыр. Ол болза революцияның чалбыышкынында төрүттүнген. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!» деп лозуң-биле тиилээн. Совет эрге-чагырга бистиң чуртувуска социализмниң тиилелгезин хандырган. Ам бо хүннерде Советтериниң бүгү-ле ажыл-чорудулгазы коммунизм тургузуушкунунуң канчаар-даа аажок төөгүлүг улуг сорулгаларын шиитпирлээринче угланган.

Бистиң хөй националдыг күрүневисте улус депутаттарының Советтери тускай онза черни ээлеп турар, чүге дээрге олар күрүнени эргелеп башкарарынга чоннуң эң калбак киржилгезин хандырып турар ажылчы чоннарның шуут боттарының организациязы болур.

Чаа Конституция төлевилелиниң он дөрткү эгезинде депутаттарның бүрүн эргелериниң, оларның ажыл-чорудулгазының дугайында тодаргай айыткан. Депутаттар болза улус депутаттарының Советтеринде ажылчы чоннуң бүрүн эргелиг төлээлекчилери болур. Олар Советтерниң ажылынга киришпишаан, күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлежип, Советтерниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарын организастап, күрүне органнарының, бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылын контрольдаарын боттандырып турар. Чаа Конституция төлевилелинде айтып турары болза:

«Депутат кижи бодунуң бүрүн эргелерин бүдүрүлгечи болгаш албан ажыл-чорудулгазын кылбышаан боттандырар. Советтерниң сессияларының үезинде, ол ышкаш хоойлуда көрдүнген өске-даа таварылгаларда депутат хүлээлгезин күүседип турар үезинде ортумак ажыл төлевирин арттырбышаан, ону бүдүрүлгеде азы албан черинде ажыл-чорудулгазын күүседириинден хостаар. (102 чүүлде).

Депутат кижи Советтиң сессиязынга негелдеге харыылаар хүлээлгелиг чогуур күрүне органнарынга болгаш эрге-дужаалдыг кижилерге негелде тургузар эргелиг. Депутат кижи болза бодунуң ажыл-чорудулгазының айтырыгларының талазы-биле бүгү-ле күрүне болгаш хөй-нити органнарынга айтырыг тургузар болгаш оон тургускан айтырыгларын көөрүнге киржир эргелиг. Депутаттың айтырыг тургусканы албан организация черлериниң удуртукчулары депутаттың саналын хоойлуда доктааттынган хуусаада көөр болгаш депутатты саат чокка хүлээп алыр хүлээлгелиг». (103 чүүл).

Бистиң тайылбырывыс

Депутат бодунуң эргелерин болгаш хүлээлгелерин моондак чокка база дээштиг боттандырарынга таарымчалыг байдалдарны депутатка хандырып бээр». (104 чүүл).

Депутаттарга дээп болбазының, ол ышкаш депутат ажыл-чорудулгазының өске-даа магадылалдарын депутаттарның статузунуң дугайында Хоойлуда тодаргай доктааттынган. Бодунуң ажылының болгаш Советтиң ажылының дугайында соңгукчуларның мурнунга депутат кижи отчёдун бээр хүлээлгелиин ам конституция чүүлү кылдыр киирген.

Бистиң республиканың Советтериниң депутаттары депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында ССРЭ-нин Хоойлузун амыдыралга боттандырбышаан, соңгукчулар-биле удаа-дараа ужуражып, оларның мурнунга боттарының отчёттарын берип, хөй-нитиниң ажылынга идепкейлиг киржип келген. 1977 чылдың бирги чартыында Советтерниң 3584 депутаттарының 3412-зи округтарында соңгукчулар мурнунга отчёттарын берген. Чижээлээрге, бодунуң округунга идепкейлиг ажыл-чорудулганы Тыва АССР-нин Дээди Совединиң депутады Людмила Лопсан (№ 48 тудуг эргелелиниң малярлы) чорудуп, ол бодунуң соңгукчулары-биле доктаамал харылзааны тудуп, Дээди Советтиң болгаш оон Президиумунуң шиитпирлери-биле оларны таныштырып, чурттакчы чоннуң күжүн социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннииг күүседиринче мөөңнеп турар. Депутаттың дээштиг ажыл-чорудулгазының түңнелинде оон инициативазы-биле хоорайның чөөн талазында кварталда 7 дугаар бажыңда баш таарыыр чер ажыттынган болгаш 55 дугаар магазинче кудумчу кежер черде чогуур демдектерни база тургускан.

Ленин орденниң эдилекчизи, Тес-Хем район Совединиң депутады М. Д. Суванди депутат хүлээлгезин эки күүседип турары-биле холбаштыр, ажыл-агыйның түңнели-биле өске улуска үлегер-чижээн көргүзүп, эки түңнелдерни чедип ап турар. Эрткен чылда М. Суванди 100 хойга онаапкыр 140 хураганы ап, хой бүрүзүнден 3 кг 100 гр. дүк алган.

Чоннуң төлээлекчизи кижи бодунуң депутат хүлээлгезин, соңгукчуларның негелделерин эки билир болгаш хүн бүрүнүң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип турган чедип алыр. Ындыгларның бирээзинге Самагалдай кодээ Советтиң депутады Ө. Е. Маады хамааржыр. Ө. Маады Самагалдайның амыдырал хандырылга комбинадының директорунга үр эвес ажылдап турар. Ол коллектив чыл-чылда планын күүсетпейн келген, ынчалзажок депутаттың карак-кызыл ажыл-чорудулгазының түңнелинде комбинат 1976 чылда планын 105 хуу күүсеткен. Ол коллектив СЭКП райкомунуң база райкүүскомунуң шилчиир кызыл тугу-биле шаңнаткан турган.

Бодунуң депутат хүлээлгезин идепкейлиг күүсетпишаан бүдүрүлгеге ак сеткилдиг ажылдап база эки көргүзүглерни чедип ап турар депутаттар кайы хөй. Оларның аразында Б. М. Мартан («ҮТКА 25 чылы» совхозтуң чолаачызы) тоску беш чылды 4 чыл 5 айларда дооскан, П. Дандаа (Эрзинде «Чаа-оруук» совхозтуң малчыны) 1976 чылда төрүүр 100 хойдан 107 хураганы ап, 2,7 кг дүктү хой бүрүзүнден кыргып алган. Совет Эвилелиниң Маадыры Ч. Н. Хомушку, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Д. Чола болгаш өскелер-даа депутат адын төлептиг эдилеп чоруур.

Чоокта чаа чер-чер Советтеринге соңгулдалар болуп эрткилээн. Аңаа чаа чыыштың чер-чер Советтеринге 3582 депутаттар соңгуттурган. Бистиң бо депутаттарывыс чаа Конституция хүлээп алдынганда ажылын уламчылаар болгаш улус депутаттары деп чаа бедик атты эдилээрлер.

К. ДАНЗЫН-ООЛ,
Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң инструкторы.

УЗУН НАЗЫЛЫГ ДЕПУТАТ

Бомбүрзектиң эң-не улуг назылыг кижилериниң бирээзи—142 харлыг тараачын Меджид Агаев Азербайджанның дагларында чурттап турар. Лерик районнуң Тикябанд суурунда даг чурттуг ол хүндүлүг кырганы кодээ Советтиң депутадынга ийиги удаа соңгаан. Кодээ Советтиң мурнундагы чыыжының депутады тургаш, суурну чаагайжыдар талазы-биле ол пенсионерниң берген сүмелерин соңгукчулар төлептиг-биле үнелээн.

ЧУРУКТА: депутат Меджид Агаев.
О. ЛИТВИННИҢ фотозу.

ЭРТЕЖИК КЕЛГЕШ, ОРАЙ ЧАНАР

Кызыл хоорайның чөөн талазында беш каъттыг чуртталга бажыңнарының чанында ийи чаа тудуг бедип үнүп орар. Оларның бирээзин үлетпүр тудугларын кылдырар тудуг эргелелиниң Күжүгет Калдар-оолга удурткан бригадазы кылып турар. Олар таваан кашчыл бурунгаар салгаш ара каапкан тудугну бо чылдың майдан эгелеп холга алганнар. Ийи ай ажыг үениң дургузунда оон бир талазының үшкү каъдынга чедир туда бергеннер.

шынары эки. Бо бригадада чээрби ажыг кижи бар. Оларның хөй кезии ай бурунгаар пайысыдалдың база бир өске черде чугула дээн тудуунче чорудупкан. Бо тудугда арткан аныяктарның шалыпчы ажылдап турарын чоп мактап турар. Болар эртен эртежик келирлер. Эртенги ээлчегниң соон дарый оларның чамдызы ийиги ээлчегге ажылдап артып каар. Кежээки ээлчегниң улузу туйибуларны бедиктерже үндүреринче белеткей чыып каар. Хапалар салыр.

Тудуг шөлүнден репортаж

Б. Калдар-оолдуң удуртканы бо тудугжулар июнь айда тудуг-монтаж ажылдары кылырының планын 124 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин 120 хуу күүсеткеннер.

Объектиде тудуг ажылының шынарын сонуургаан бис.

— Шынар талазы-биле ажыл бисте багай эвес. Көргүзүг самбыразында база ынчаар бижээн болду—деп, мында дөрт чыл тудугжулаан Оолар Эрес-оол чугаалай-дыр. Дашчы бригаданың ажылчыннарының эң-не хоочуну ол. Оон артканнары — аныяктар.

— Аныяктардан Александр Карасал кызымак ажылдап турар. Ол хапалар салырынга мергежилдиг кижи. Тудугга херегләэр чугула материал — хоюдуг кылырынга аныяк оолдар Куулар Болат биле Александр Кашпык-оол тергиндеп турар улус. Кылган хоюдуун кран-биле дүрген чорударын база кончуг шалыпкын күүседип турлар—деп тудуг бригадири К. Калдар-оол ажылчы оолдарны мактай-дыр.

Узун кузовтарлыг, чүък дажыглаар машина чедип келди. Кызыл-Хүрең туйибуларны кузов долдур чүдүрүп алган болду. Ону Александр Кашпык-оол дүжүрүп эгеледи. Удатпаанда база аар чүъктүг хөлге келди. Ооң кырында — демир-бетон. Улаштыр келгилээн машиналар бажың хапаларын чедирип келген. Хамык чүъктү кран-биле дүжүрдүлер. Тудугжулар чүгле аар тудуг кезектерин аайлай салып, тыыр черинге хүлээп ап турдулар. Калбак ыяштар кырында чыскаай салып каан туйибуларны тудугжу оолдар демги-ле аайдедир «кылаштаан» кранның дузазы-биле саадалга чокка дүжүрдүлер. Ажыл мынчаар шуудап, тудуг шөлү херектиг чүүлдер-биле дола берген.

Бригадирниң хүн бүрүдеги сагыш салыышкынының уламындан мааа тудуг материалдары майдан эгелээш үзүктелбээн. Мында дашчыларның ажылдап турары-даа черле күжениишкинниг. Туйибудан хапалар салырынга бедик мергежилдиг оолдар бар. Оларның кылган ажылының орай дүнеге чедир демир-бетон дээш өске-даа чергелиг тудуг кезектерин дажыглаар машина-балгатты мааң, ооң чүъгүн дүжүрер. Хоюдуг кылыр материалдарны даартагы хүнге белеткээрлер.

Үлетпүр тудуун кылыр эргелелдиң тудугжу бригадаларының дашчыларының конкурузу чоокта чаа бо объектиге болган чүве. Тудугжуларның маргылдаазын эрттирер чер кылдыр бо мурнакчы ажылдыг бригаданың тудуун шилип алган. Тудугжуларның 12 бригадазы маргышкан. Студентилер бригадазы база бар. Изиг хүнде туйибулар салган аныяктар ол маргылдааны сактып, хөөрежип бердилер. Соңгалар дужуунуң хапаларын салып турар чингежек, узун сыңныг эр чугаага кириштиң. Ооң ады Аракчаа Борбак-оол, дөрткү разрядтың дашчызы.— Цетр Седигур-биле бир звено болуп алган бис—деп чугаалаан туру.—Конкурстуң негелдези бисте холчок билдингир. Чаңчыкан ажылывыстың негелдези ол-ла олчаан: тудуг кылырының мурнакчы аргаларын ажыглап, шынарлыг тудары. Үш шактың дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка ажырган болдувус. Ол аразында 4,86 кубометр хапаны салган бис. Чарышка тиилекчи болдувус—дээш, Аракчаа каттыра-дыр.

Бо ийи тудугжу «Тыва тудуг» трестиң тудугжуларының мергежил аайы-биле болур конкурузунга киржирлер. Дараазында чериң конкурска келген Владимир Шишенков биле Валерий Дамбарның, Шугдур Шаравии биле Бюрэ Кошкар-оолдуң звенолары алганнар. Эртежик келир, орай чанар, омак-хөглүг ажыл-ишчи бо аныяк ажылчыннарның бригадазы Улуг Октябрьның алдарлыг юбилейинге күш-ажылчы шалыпчы ижи-биле ужуражыр дээш мынчаар ажылдап турарлар-дыр.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: Күжүгет Калдар-оолдуң бригадазының шалыпчыларының бирээзи Александр Кашпык-оол ажыл үезинде.

делегей бо хүннерде

СЭТА-ның медеглели

Хамыктың мурнунда ядролуг чепсектиң чаа янзы-бүрү хевирлерин тургузарының база бүдүрерин калбартырының оруунче кирипкен АКШ-та чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин күштелдирип турарының дугайын херечилеп турар чаа-чаа фактылар делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейин хаара тудуп турар. Ындыг «чаа чүүлдерниң» аразында нейтроннуг деп адаар ядролуг частыр октар бар болуп турар.

Чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин күштелдирер дээн бодунуң шугумун агартырынче Каттышкан Штаттарның иштинде болгаш ол ышкаш бүгү делегейде хөй-нити санал-оналының удурланыышкынын үзе кирериниче чүткүвүшаан, ол чаа чепсек чүгле кижилерни кырып каар. Материалдыг үнелиг чүүлдерни аңаа хевээр арттырар дээр янзылыг барымдаа-сылдаг-биле маесалыг узуткаашкынның ук чаа чепсээниң артык шынарлыг чоруун бадыткаарын Вашингтонда шыңгыызы-биле оралдажып турар. Вашингтон политикада «гуманизм» болгаш «мораль» практика кырында ындыг болуп турар-дыр.

Нейтроннуг частыр октарны кызыгаарлаттынган хөделиишкинниң онзагай «арыг» чепсек дээр янзылыг кылдыр көргүзүп турар ындыг кижилер аңаа чепсек биле ядролуг чепсектиң аразында принципиалдыг ылгалды арылдырарын, ядролуг чепсек ланчыыдан айыыл чок, ынчангаш ону белени-биле болгаш аңаа-ла ажыглап болур дээр бодалга кижилерни чаңчыктырарын оралдажып турарын көрбейн барып болбас.

Нейтроннуг частыр октарны хамыктың мурнунда шуут-ла тулчуушкун шөлүнге тактиктиг чепсек кылдыр ажыглаар аппаар дээрзиниң сылдагларын база-ла ол сорулгага бараан болуп турар. Мында кажарлаашкын көңгүс бодуун — ол чепсекти ажыглаар чорук калбак ядролуг үскүлежиишкинге чедирери албан эвес дээрзин бадыткаары.

Ол чергелиг бадыткаашкыннарның шын эвези болгаш айыылдыы илдек. Делегейни чүгле ядролуг халапка чоокшуладып болур практиктиг хөделиишкиннерни агартыр база үндезилээр дээш шак ындыг кажарлаашкыннарны кылып турар.

Тайбыңга, харын-даа ядролуг чепсекти узуткаарынга чедир чепсекти дүжүреринге ажыктыг кылдыр калбаа-биле чарлап турар медеглелдеринге Каттышкан Штаттарның ындыг хөделиишкиннериниң канчап-даа дүүшпейн турары база-ла мырыңай илдең. Ядролуг чепсекти нептеретпезиниң корум-чурумун быжыглаарынче Каттышкан Штаттарның чарлаан шугуму-биле-даа ол хөделиишкиннер канчап-даа дүүшпейн турар. Чепсеглениишкиннерни кызыгаарлаар талазы-биле чорудуп турар чугаалажыышкыннарга ындыг янзылыг угланыышкынның багай салдарлыг болурунуң талазы-биле шыңгыы дүвүрээзинни АКШ-тың бодунда чүвениң алызын бодаар ажылдакчыларның илергейлеп турары таварылга эвес.

Нейтроннуг чепсекти бодунуң эргезинге алыр бодап турарын НАТО-нуң шериг бөлүктери чажырбайн турар. Ынчаарга америк нейтроннуг частыр октарны Барыын Европаның девискээринге тургузар деп турар планнар Европа диңке тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары [illegible]

Чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрериниң [illegible] турар.

СОЦИАЛИЗМНИҢ ХАНДЫДЫКЧЫ КҮЖҮ

Совет улустуң өндүр улуг чедиишкиннери, ооң төөгүлүг чаалап алыышкыннары ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелинде чырыткыландыр илергейлеттинген болгаш ол-ла бүгүнү бо хүннерде делегейниң хөй-хөй чурттарында калбаа-биле чугаалажып база тайылбырлап турар.

БУДАПЕШТ. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл юбилейиниң байырлаарының ужур-дузазы Совет Эвилелиниң чаа Конституциязының төлевилелин байырлалдың бүдүүзүнде, октябрьда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң көөр деп турары-биле улам-на өзер апаар деп, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының политиктиг болгаш теоретиктиг органы «Таршадалми семле» журнал демдеглээн. Чаа Конституцияның төлевилелин 1936 чылдың Конституциязының текизи-биле деңнештирип көөр чорук ол үениң дургузунда Совет Эвилелинге болган ниитилел-экономиктиг аажок улуг өскерлиишкиннерни дараалаштыр көөр арганы берип турар. Чүгле сан талазы-биле эвес, харын хамыктың мурнунда шынар талазы-биле өскерлиишкиннерниң дугайында чугаа чоруп турар болдур ийин.

Чаа Конституция төлевилелиниң чугула чүүлү болза, документиниң бүгү-ле бөлүктеринде болгаш эгелеринде илергейлеттинип турар социалистиг демократияның улам ынаайгы хөгжүлдези болур деп, венгр журнал бижээн. Боттуг социализмниң хандыдыкчы күжүн бүгү чер бөмбүрзээнге улгаттырбышаан, чаа Конституцияның төлевилели совет ниитилелдиң чедиишкиннерин бүгү делегейге чырыткыландыр көргүзүп турар деп, ук журнал түңнелинде бижээн.

• • •

СОФИЯ. Социализм болза, улус массаларның тургузукчу боттуг чогаадыкчы ажыл-ижиниң түңнели болур дээрзин ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилели барымдаалап турар деп, Болгария Улус Республиканың «Кооперативно село» солуну онзалап демдеглээн. ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилели, ооң принциптери, бүгү улус күрүнезиниң болгаш социалистиг демократияның функцияларын быжыглааны социалистиг ниитилелдиң бүгү байдалында сиңниккен угаан-бодал—ол дээрге төөгүлүг кедурлүүшкүнүн, социализм болза бүгү кижи төрелгетенниң хөгжүлдезиниң дорт оруу болур дээрзинге быжыг бүзүреддиң угаан-бодалы-дыр деп, ол солун бижээн.

• • •

ДЕЛИ. Совет хамаатыларның Конституция төлевилелинде бижиттинген кол эргелери болгаш хосталгалары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш чазаа ССРЭ-ге коммунистиг ниитилелди тургузарынга ленинчи принциптерни быжыы-биле барымдаалап турарын херечилеп турар-дыр деп, Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелиниң кежигүнү Нахирен Мукерджи «Совьет ревью» журналга бижээн.

Чаа Совет Конституция делегей социализминиң хөгжүлдезинге салыышкынны киирериниң чигзиниг чок деп, Мукерджи түңнелинде бижээн. Боттарының мурнунда турар айтырыгларны шиитпирлээрде өске чурттарның чедиишкинниг ажыглаан туруп болуру Совет Эвилелиниң мөөңнеп алган дуржулгазың төлевилелде көргүскен.

• • •

ТОКИО. Японияның хөй-ниитичи болгаш политиктиг көскү ажылдакчызы, япон-совет найырал ниитилелиниң президентизи, шаанда министр чораан Мунэнори Акаги чаа Совет Конституцияның төлевилелин бедик-биле үнелээн. В. И. Ленинниң өөредии, марксизм-ленинизм Совет Эвилелинде амыдыралда чедиишкинниг боттанып турар деп, ол медеглээн. Советтер чуртунда национал айтырыг шиитпирлеттинген, бо факт онза кичээнгейни хаара тудуп турар. Совет Эвилелинде 100 ажыг янзы-бүрү националдар сааттынып турар болгаш 15 республика тургустунган, ынчангаш делегейде аңаа деңнежир барымдаа чок.

• • •

КАМПАЛА. Делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң чедиишкиннери, социалистиг демократияның артык күштерлиин бүгү кижи төрелгетенге тодаргай көргүзүп турар ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелинге хөгжүп орар чурттарның улустары байыр чедирип турар деп, Уганданың сураглыг журнализи болгаш хөй-ниитичи ажылдакчызы Чарльз Киггве чугаалаан.

Советтер чуртунуң Үндезин Хоойлузунда совет кижилерниң күрүне херектерин эргелеп башкарарынга калбак эргелерлиин болгаш аргаларлыы албан хуузу-биле быжыглаттынганын ол фактыны Ч. Киггве онзалап көргүскен.

Тайбыңның политиказын мооң соңгаар-даа чорудар, делегейге кады ажылдажылганы быжыглаар дээш демисежир деп совет кижилерниң чүткүлүн ССРЭ-ниң чаа Конституциязы чарлап турар ол фактыны Уганданың хөй-ниитизи онза сеткил ханыышкын-биле демдеглээн деп, Ч. Киггве түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

АКШ-тың күрсекретарының парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары В. Вэнс парлалга конференциязы эрттиргеш, Чоокку Чөөн чүкче аян-чоруумнуң үезинде Израильдиң премьер-министри Бегинниң Вашингтонга соолгу аян-чоруунуң үезинде кылган саналдарын чугаалажып көөр, а ол ышкаш Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Женеваның тайбың конференциязынга хамаарыштыр элээн каш саналдарны идип үндүрер мен деп медеглээн. АКШ-тың ол саналдарының ужур-утказын Вэнс тодаргайлаваан.

Ооң-биле чергелештир, Чоокку Чөөн чүкке чорууышкун үезинде Палестинаны хостаар организацияның төлээлекчилери-биле «ужуражыр бодавайн турар мен» деп, ол медеглээн. Женева конференциязынга ПХО-нуң төлээлекчилериниң киржиринге АКШ херек кырында удурланып турары билдингир. Майда Женевага дашты херектер министри А. А. Громыко-биле ужуражыышкынның үезинде дугурушканы ышкаш, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин-биле санал-оналдарның доктаамал солчулгазын чорутпушаан, Женева конференциязының айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилели-биле ылак харылзааны АКШ тудуп турар деп, Вэнс оон ынай чугаалаан. Ындыг санал-онал солчулгазын ол ажыктыг деп тайылбырлаан.

Мурнуу корей ёзу-чурум-биле Вашингтоннуң харылзааларының дугайын чугаалааш, АКШ хөй-хөй чылдарның дургузунда Сеулдуң «күштүг болгаш шынчы эвилелчизи» болуп келген ол бодунуң ээлчээнде база-ла АКШ-тың—«шынчы эвилелчизи» болуп турар деп, күрүне секретары медеглээн. «Мурнуу Корей-биле керээни ёзугаар АКШ бодунуң хүлээлгелерин бүрүнү-биле хевээр арттырар» дээрзин бистер чаңгыс удаа эвес айтып турган болгаш ол дугайын АКШ-тың камгалал министри Браун чоокта чаа дыңнаткан деп, Вэнс чугаалаан. Пекинге баар аян-чоруум үезинде аңаа дыка хөй айтырыгларны, ооң иштинде Корей чартык ортулукта байдалды-даа чугаалажып көөр бодап турар мен деп, күрүне секретары ооң-биле холбаштыр демдеглээн.

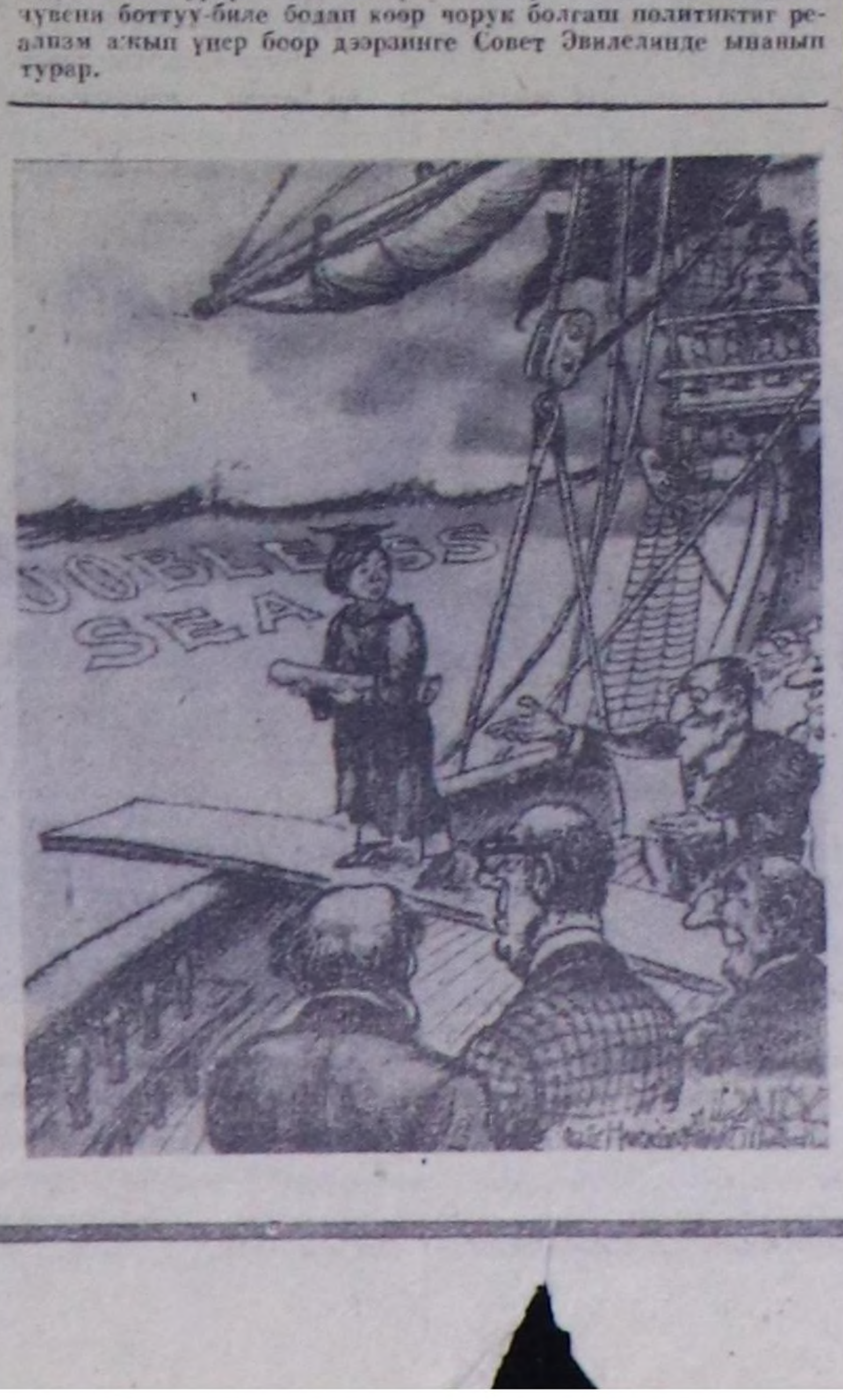

АКШ-та ам аныяктар ортузунда ажыл чок чоруктуң айтырыы онза чидии-биле тургустунуп турар. Чүгле чаңгыс Вашингтонга безин 16 муң аныяк кижилер ажылга киирерин дилеп келген. Олардан чүгле үш муң кижи зар-саар ажыл алыр аргалыг болган. Хөөрай эрге-чагыргаларының бодап турарындан алырга, бо чылын ажыл дилеп турар дөрт аныяк кижи бүрүзүнүң чүгле чаңгызынга ажыл берип болур аргалыг болуп турар.

(Солундан).

«77 чылдың доозукчузу». «Ажыл чоктарның далайы» деп англилеп бижээн.

«Дейли уорлд» солундан алган чурук.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

OUVRIERES
POUR LE
SYNDICAL

Француз хоорай Алесте Фурнонуң бүдүрүлгелериниң бирээзиниң ажылдакчылары КБК-ниң (Күш-ажылдың бүгү-нити конфедерациязының) профэвилелиниң кежигүннери болу берген дээш оларның барык-ла 50 хуузун ажылдан үндүрер дээнинге удурланыышкынның чыскаалынче үнген (чурукта).

Ажылчы чоннарның дайынчы тура-соруун сыгар, оларның быжыг-турушутуг демиселге чаалап алганы профэвилел эргелерин база хосталгаларын узуткаар дээш, улуг капитал профэвилел активтериниң «кара даңзызын» тургузарындан база оларны ажылдан үндүреринден эгелээш, ажыл соксадыышкыннарын базарынга тускай дээрбечилерни хөлезилеп алырынга чедир янзы-бүрү челсектерни ажыглап турар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МЕДЭЭЛЕР

Макталдыг киномеханик

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чөдүраа салбырында кодээ Культура бажыңының киномеханиги Александр Шактар-оолович Шалган районнуң кинофикациязының дээре ажылдыг киномеханииинге санадып келген.

Александр Шалган ортумак школаны дооскан соонда Совет Армия хүрээлеңинче аъттанган. «Совет Армияның тергиини» хөрек демдээ-биле шаңнадып, демдеглеттен.

Совет Армияның албазындан халажып келгеш-ле А. Шалган 1968 чылда Кызылга киномеханиктерниң курузунга өөренгеш, чедиишкинниг дооскан. Улуг-Хем районнуң Ийи-Талга киномеханииинге кирип, эң баштайгы күш-ажылын оон эгелээнден бээр ам тос чыл чедип турар. Оңгу беш чылдың бирги чылы — 1976 чылда чоңга янзы-бүрү киноларны көргүзерин болгаш акша чыылдазының чыл планын 149,4 хуу күүсеткеш, районнуң киномеханиктериниң социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп, «1976 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле болгаш хүндүлел бижик-биле шаңнаткан.

Киномеханик А. Шалган чүгле кино көргүзүп ажылдаары-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Ол билиг-мергежилин өскелерге дамчыдып, бодунга дузалакчы киномеханиктери боор ажылдаан кижилеринге улуг дузаны чедирип, өөредип чорааны-биле Анна Шаалыевна болгаш оон даа өскелер бо хүннерде киномеханиктер болуп аңгы-аңгы черлерде ажылдап чоруурлар.

Оон ыңай А. Шалган Чааты кодээ Совединиң активчизи, улусчу дружинник хүлээлгезин бүзүреддии-биле күүседип чоруур.

Кино көргүзүглерин улугларга болгаш уругларга чогуур айыткан шактарында көргүзери оон чаңчылы апарган. Оңгу беш чылдың ийиги чылының бирги чартыында 19910 улуг, биче көрүкчүлерге киносеанстар көргүзериниң планын чедиишкинниг күүсеткен болгаш 2800 рубль чыылдазын 2941 рубльге күүсеткеш, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда кирген.

Киномеханик Александр Шактар-оолович Шалганның ажылга тура-соруктуун, чонунга эптиг-ээлдээн, бедиин, биче сеткилдиин чодураажылар хүндүткелдии-биле чугаалажып, мактап турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Таганрог театры Москвада

Бистиң чуртта эң хоочун театр коллективтериниң бирээзи Таганрогтуң А. П. Чехов аттыг шии театры Москвада аалдап келген.

1873 чылдың октябрь 4-те ол театрның сценазынга Оффенбахтың «Кайгамчык Елена» деп опереттазы үнген. Гимназист Антон Чехов 13 харлыг турган, ол эң баштайгы шиизин көрген. Оон соонда төрээн хоорайының театры чогаалчының амыдырал-чуртталгазының чарылбас кезээ апарган. Оон шупту шиилери Москвага азы Петербургка премьеразы болган соонда Таганрогка үргүлчү чедиишкинниг үнер апарган.

Москвачылар ол театрның артистерин мээн мурнунда чылдарда-ла таныыр апарган. Таганрогчулар ам А. П. Чеховтуң «Ваня акый» деп шиизин база репертуарда кирип алган аалдап келген. Оон ыңай Л. Рахмановтуң «Доскел чок кырган», Н. Матуковскийниң «Сөөлгү инстанция» деп шиилерин база көргүзер.

И. ШАГИН.

ЧАЛЫЫ НАЗЫН ЮБИЛЕЙГЕ БАЙЫР ЧЕДИРИП ТУР

Октябрьның 60 чылынга уткуштур

Июльдуң эгезинде Моолга моол болгаш совет аныяктарының чаңчыл болган фестивалы Улуг Октябрьның 60 чылынга тураскаап эрткен. Аңаа ийи чурттарның аныяктарының эң эки төлээлекчилери, социализм болгаш коммунизм тургузукчуларының мурнуу одугларынга базар эргени боттарының чуткулдуг күш-ажылы-биле болгаш тергиин эки өөредилгези-биле бадыткап алган кижилер киришкен. Эң баштай 1966 чылда совет хоорай — Манжерокка (Алтай край) болгап, дараазындагы чылдарда Ховдеге болгаш Ташкентиге, Улан-Баторга болгаш Фрунзеге олуй-солуй ээлчештир болгулаан фестиваль ам база катап моол найысылалда ээп чеде берген.

— Бистиң улузувус деңнилгелиг бүгү кижи төрелгетен-биле кады Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылын оюн калбаа-биле демдеглээр дээш белеткенип турар — деп, Моолдуң аныяктарының революстуг эвилелиниң Төп Комитединиң бирги секретары Л. Дүдээ чугаалаан.— Бузулбас быжыг моол-совет найыралдың болгаш кады ажылдажылганың алдарлыг төөгүзүнче дыка хөй чайынналчак арыннарны бистиң чурттарывыстың аныяк салгакчылары бижип кирген. «Чаңгыс экипаж боор тулчур, чаңгыс бригада боор ажылдаар бис» деп чараш домак моол болгаш совет аныяктарның хөй-хөй салгалдарының харылзаа-колбааларының алыс утказын тергиин эки илергейлеп турар. Ол муң-муң улуг болгаш биче ажыл-херектерде, он-он улуг болгаш биче чаа тудугларда сиңнигип кирген. Ындыг чаа тудугларының бирээзи «Эрдэнэт» боор турар. Ында моол болгаш совет кижилер кол-холундан туттунчуп алгаш, Азияда руда болбаазырадырының эң улуг комбинадын тудуп үндүрүп турар. Октябрьның юбилейинге алдар болдуруп аныяк тудугжулар чылдың кол-кол онаалдаларын хуусаа бетинде күүседирин хүлээттеннер. Чарыштың тиилекчилери боттарының чедиишкиннериниң дугайын МАРН-ның болгаш СЭКП-ның Төп Комитеттеринге айыткаар апаар...

черзерин болгаш чуртталга кварталдарын тудуп дериинге социалистиг алды күрүнелер — ЭДЧ кежигүннери: Моол, ССРЭ, Болгария, Венгрия, Польша, Чехословакия киришкен. Бо чылын чаа-ла 16 харлаар социалистиг хоорай ам безин чурттуң бүгү үлетпүр продукциязының 16 хире хуузун берип турар.

Дарханның чурттакчыларының назы-хары ортумаа-биле 30 боор турар. А чалыы назын кажан-даа чогаадыкчы дилээшкиннер, тывылдыкыннар кылыр ышкажыгай. Дарханчы-

Аныяктарның амгы шуулганы ийи чурттарның аныяктарының акы-дуңма харылзааларының эң эки чаңчылдарын уламчылаан. «Октябрь — Комсомол — Арева» деп ном Улуг Октябрьның юбилейинге тураскааттынган, уран чүүлдүң аныяк совет болгаш моол ажылдакчыларының чогаалдарының «Октябрь мээн чогаадыкчы ажылымда» деп делгелгези Дарханда ажыттынган, мергежилдер аайы-биле ужуражылгалар, бот-тывынгыр уран чүүлдүң концерттери болгулаан.

Фестивальдың түңнел кезээ хемчээлиниң болгаш ужур-дузазының талазы-биле чурттуң ийи дугаар хоорайы болгаш интернационалчы деп адаттынар эргелиг хоорай — Дарханга боор эрткени демдегленчиг. Оон үлетпүрүнүң бүдүрүлгелиг чаартыкчыларының болгаш чогаадыкчыларының мурнуу одугларында чоруп турар. Сөөлгү он чыл дургузунда хоорайның бүдүрүлге черлеринге 640 чаартыкчы санал кирген, оларны ажыглап нептереткени 10 миллион төгерикти камнап алыр арганы берген. Ам Дарханның 50 чогаадыкчы бригадаларда каттышкан аныяк чаартыкчылары беш чылдың ийиги чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири болгаш Улуг Октябрьның 60 чылы оюн төлептиг уткууру дээш социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турарлар. Бүдүрүлгениң совет мурнакчыларының үлегери-биле муң-муң ажылчыннар хууда планнарын хүлээп алганнар. Дагдыышкчыларының болгаш өөреникчилериниң слёттары чаңчыл апарган, бүдүрүлгениң мурнакчы дуржулгазын солчуру доктаамал чоруттунуп турар.

Дарханның тудугларының бирээзинде Г. Тэгшжава удурткан аныяктар бригадазы ажылдап турар. Ында 26 кижи бар, а 1975 чылдан эгелээш оон составынга Совет Эвилелиниң Маадыры аныяк гвардейжи Олег Кошевойну кииргеч.

— Бис Олег Кошевойнуң нормазын ай санында күүседип турар бис — деп, Г. Тэгшжава чугаалап турар.— Ынчангаш ам бисте оон ады эдилээн фонд тургустуна берген. Чоокта чаа бистер ол акша-хөреңгини республиканың Уруглар фондузунче шилчидип бээр деп шиитпирлээн бис. Бригадага совет маадырны киирген чорук — бистиң улустарывыстың быжыг найыралының демдээ. Бистиң улустарывыс чүгле эрге-чагырганы делегейге бир дугаар боттарының холунга алган эвес, харын чаа хевирниң интернационалчы дем каттыштырылгазының үндезиннерин база бир дугаар салган болгайлар...

Моол болгаш совет аныяктарының алды дугаар боор турар чаңчыл болган фестивалы Октябрьның идеяларынга, марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге ийи чурттарның аныяк салгалының шынчызының чайынналчак көргүзүү болган.

М. ПОПОВ,
ПМА-ның тускай корр.
Дархан — Москва.

УКРАИНАНЫҢ ЫРЫ

«Совет күрүне ССРЭ-ниң бүгү нацияларының болгаш улус чоннарының улам ыңайгы хөгжүлдезинге база чоокшулажыышкынынга идигни берип турар...»

(ССРЭ Конституциязының төлевилелинден).

НОВГОРОД ОБЛАСТЬ. Новгородтуң черинде Иван-Франков областың бот-тывынгыр артистеринде муң-муң чаа өңнүктер бар апарган. Олар болза «Днестрниң хаваалары» дээр ниити ыры бөлүүнүң, танцы ансамбли «Челээштиң», улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестри «Гуцулияның» шеф концерттериниң көрүкчүлери-дир.

Украин аалчылар боттарының онзагай программазын Новгородка, Шимскиге, Пролетарий суурга болгаш Новгород районда «Урожай» колхозка көргүскен. Оларны чер-ле болганга хүндүлел-биле уткуп турган.

Чаржып турар ийи областың — Новгородтуң болгаш Иван-Франковтуң ажылчыннарының, колхозчуларының, интеллигенциязының, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң делегацияларының бот-боттарынга аалдажып баары чаңчыл болу берген.

ЧУРУКТА: украин аалчылар Новгород кремлиниң девискээринде.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 2-ДЕ
МОСКВАДАН
10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Ийи адыгжыгаш». Мультфильм.
10.50—«Шупту эгезинден». Уран-чечен телефильм.
11.55—«Дириг амытаннар делегейинде». Дамчыдылгада журналист В. М. Песков.
КЫЗЫЛДАН
12.55—«Дөрт танкист болгаш ыт». Уругларга хөй сериялыг уран-чечен фильм. 3—4 серийлары.
14.40—17.00—Чапсар.
МОСКВАДАН
17.00—Литва ССР-ниң улустуң музыказының ансамблиниң концерти.
17.20—«Моцарт биле Сальери». А. С. Пушкин.
18.15 — «Москвачыларның ажылчын магадылалы». ССРЭ Конституциязының төлевилелин чугаажырынга ССРЭ-ниң хамааты ужар чүүлүнүң министриниң оралакчызы К. К. Гулаков болгаш ССРЭ-ниң Хамааты ужар чүүл министерствозунуң политиктиг кижизидилгелиг ажыл эргелелиниң начальниги Г. И. Полежаев олар киржир.
КЫЗЫЛДАН
18.45—Документалдыг фильмнер программазы: 1. «Хырбалаан постуг дерзин». 2. «Кемниг херек болбайн барып болур».
19.05—Телемедээлер.
19.20—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга». Дамчыдылга.
19.45—Телемедээлер.
19.55—Чарлалдар
МОСКВАДАН
20.00—Медээлер.
20.15—«Делегейниң чонунуң чогаадылгазы».
20.45—«БАМ-ның күш-ажылчы аяны» 2-ги дамчыдылга.
21.15—Э. Григтиң ыры лириказы. ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Архипова күүседир.
21.40—«ССРЭ Конституциязының төлевилелин чугаалажып тур бис». ССРЭ-ниң чиигине прокурорунуң оралакчызы А. М. Рекунковтуң чугаазы.
21.55—«Ужуралдарлыг фильм экраны». «Эртер хаалгада кижи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

„АЛДЫН-КЫСТЫҢ“ ТӨРҮТТҮНГЕНИ

1963 чыл. Ынчан Кызылдың башкы институдунга өөренип турган мен. Бурунгу грекернинң кайгамчык чогаалдарын биске чырыдып берип турган Азовцев деп башкывыс турган. Ол башкының онзагай талазы — «карманындан сөс дилевезинде» кижи.

Башкывыс бир хүн келзе-ле, кайгамчык солун медээ эккелген:

— Даартадан эгелеп тыва чогаалды силерге тыва поэзияның адазы Аңгыр-оол деп кижи башкылаар эвеспе.

Ол медээни бис диимиттиг уткудувус:

« Ураа! Экизив! (Аңгыр-оол дээрге Сарыг-оол дээрзин ынчан чаа-ла үнген оон тоожузундан билир турган бис).

Хөк чоор. Ону ынчан кижи күдүмчүга, хурал-суглаага, ырактан көөр боордан башка, мыя бо мурнунда кафедра артынга көөр эвес. Четтикпейн манап турган кижилеис эртенинде бо-ла хүлүмзүрүп кирип олур. Тыва улуска болза узунзумаар бедик деп санаар, делгээм мага-боттуг, чыпылаңнааш карактарының кырында дорт, элбек каразымаар кирбиктерлиг, бедик думчуунуң тапааның ийи талазындан чаагының адаанда чырыынче углай ийи коошпа илези холчок сыгыгланып бады барган чогаалчының портредин сөс-биле чуруурга мындыг янзы.

Пиджагының хөрек карманындан карак шилин уштуп, аржылы-биле чода тырткаш, кедип алды. Элээн сүрээдээн хевирлиг сирилээш үн-биле эгеледи:

— Башкыла-ла дээн чүвелир ам бо. Чогум кайызы-чүден эгелээрин билбейн тур мен — деп, башкывыс бо ыйнаан. Аудиторияда ында-мында үннер үрүнейнчи-ле берди:

— Шүлүктептинер!

— Думчукка тулганда бызаа...

Мен база дээр эвес мен:

— «Алдын-кысты» бижээнинер чугаалаптынар, Агбаанович,— депкеш, мурнумда орган улустуң артынче чаштып сынны-ла бердим.

— Ынчаайн харын. Бир-тээ силер ол чогаалды номчаан болганынарда, оон тывылганының төөгүзү силерге солун болур ужурлуг. Ону улам хандыр билип алырынарга-даа догум, дүлгүүр болур чадавас — дээш, караанының шилин уштуп, кедип, бирде караан чыпыланнадыр, диштерин агартыр хүлүмзүрүп, бирде арны шириин кылдыр хуулуп турлаш, чугаалап эгеледи:

— Дайын сөөлзүредир Тывага суурлажылга ажылы хайнып турган. Төпген Өвүрнүң Саглыга сурагжылап чеде бердим. Профэвилел даргазы-ла турган ышкаш кижи мен. Саглының Ортаа-Халыын деп черге суурже киринер дээрге ынавас «хойлуктар» деп кайгамчык ядыы-түреңги улус турган. Хойлук — удар дээн моол сөс чүве-дир. Харлыг кыжын безин идик кетпес, хорлаңгы, казырыктыг кара буттарлыг боорга, ол улусту ол черниң байлары шаандан тура чонга шоот, ыракка ыт кылдыр шолалап адааны ол чүве-дир.

Ол аалга Өвүрнүң кожуун даргазындан эгелээш, элээн хөй даргалар эдертип алгаш, барган мен. Чадыр-даа эвес, ог-даа эвес, ол ийиниң аразында «тегээлей» дээр бөдейлерлиг улус болган. Эжии безин чок, самдар кидисти ажа октааш, олче кирер. Бире-ле бердим. Бурган өршээ! Чанагаш уруглары ожукту долгандыр торлаалар дег сынны берген отта чыннып орлар. Кыс апарган уруглар эмиг-төжүн безин чажыртынар чүве чок. Ийи холу-биле бүгү бодун канчап чажырар...

Аалдың баштыңчызы хамның тегээлейинче кире бердивис. Кадайы чаа божаан, эрни карара када берген, караактары соолбургай, чаржыңчыг чоор. Үш-дөрт өрегеге хамааржыр он хире өшкү бар. Кошкулу ол-ла аал-дыр. Өшкүлери шупту «ыдыктыг». Өлүрүп чивес. Дижи дүшкүже чоннаш, олары черге-ле өлүп хорап чоруур. Аалдың уруглары эрткен-дүшкен улчумалдардан дөрт-беш уруг чедир сурастап олургулаар. Эвеген чанагаш элээди оолдар дошка кызыл ужазы-биле чуңгулаар. Оон келгеш, изиг хүлге кызыл-давааң буттарын чылдып-чылдып, үне халчырга, баскан изинге хар эрип, беш салааның изи карара берген чылар. Бүгү аалга чаңгыс кижи кедер идик турган. Ыңай-бээр чорук кылырда, ону ачылажып кедер.

Хойлуктарның байдалын ийи караам-биле чаржынып көргеш, кожуун төвүнге келгеш, хемчээн алдывыс. «Дайын-даа үе-ле болза таанда мындыг боорга кайызын боор, эштер, профэвилел чүнү көрүп турарыл? Коржаа черинден идик-хеп-биле ол улустарынарны дораан хандырып, суурже көжүрүп, хемчээп алынар» — деп ол даргаларга айтышкын-сүмени берген мен. Шынап-ла изиг дээрези-биле пөс-даалымбаны коржаадаа үндүрүп берип, боттуг хемчегни алган бис.

Ол-ла чорааш, бир-ле кежээ Санаа деп малчын кижиниң өөнге барган бис. Ол кошкулдуг бай кижи болган. Сарлык үүжези бузуп хайындырган. Спирттен өрү бар. Ол чүве чугааны улам хөөктүрүпкен. Быдаалап, каттырынчыг чүвелер хөөрежип, чир-шон дүжүп-ле ор бис.

Бир дарга оргаш:

— Сарыг-оол дарга хойлуктарның хеймер кызынга ынакшаан деп кыжыраап олур.

— Эштер, оюн-кадыы чок, улуг орус чогаалчы, хувискаалдың ыраажызы Максим Горький: «Кижи! Кайгамчык өнүр! Ол чоргаар дыңналыр!» — дээн болгай деп ол кочуургактың аксын дораан дуй шаптым. Кижи алдындан артык чалакчы күш-түр.

Хойлуктарның чаржыңчыг чанагаш бүдүүлүкке туттурган уругларын көргеш, «Совет чазактың ачызында олар суурже, удавас ажыл-ишти, алдын холдуг кижилер апаар. Аңаа чонну бүзүредиринге уран сөстүң күжү тергиин чугула. Чоп хоранныг чоор. «Алдын-кыс» деп шүлүглеп бижип каайн адырам» деп орук дургаар хөлзээн хөөнүм шуурганнап чораан.

Шынап-ла, удаваанда «Алдын-кыс» парлалгага үнүп кээрге, херээжен кижиниң чолун камгалаан чоннуң үнү менээ катчып, шоолайнчы-ла берди. Чогаал деп чүвениң салым-чолу ындыг боор-дур көрбес силер бе. Ай-хүн хереллиг алдын кыс көргеш, менээ ындыг бодал төрүттүнмээн. Хойлуктарның хорлаңгы, эвеген чанагаш түрегделге бастырган уруун көргеш, уран сөстүң күжү-биле ону арат чоннуң караанга көзүлдүр, сеткилинге сергедир хуулдур алдыннапкан мен».

Шүлүкчүнүң ол чугаазы чүрээмче сүзүк ышкаш дамчый берген. Чогаал чоннуң амыдыралындан, херек кырынга таварышкылаар фактыларга үндезилеттинип төрүттүнер деп чүвеге ынчан улам бүзүрээн мен.

К. ЧЕРЛИК-ООЛ.

Спорт Спорт Спорт

МАРГЫЛДАА ДООЗУЛГАН

Эрткен субботада Кызылда Совет Тываның беш чылы аттыг стадионга «аарыкчылар» кажаңгызындан-даа арбын болган. Оон чылдагааны илдең. «Хөм мяч» клубтуң шаңналы дээш аныяк футболистерниң сөөлгү ужуражылгалары, шиитпирлиг оюннары ол хүн болган.

Он алды шакта бо шилиндек командаларның тренерлериниң болгаш өске-даа шыырак дээн төлээлеринден тургустунган чыынды команда-биле «1977 чылда Кызылдың чемпиону» атты чаалап алган «Торпедо» командазының ужуражылгазы болган. Орта Кызылдың «Торпедозу» аалчыларның төлээлерин 2:1 санга уткан.

Кежээкиниң 18 шак. Совет Тываның беш чылы аттыг стадионда хостуг олут чок. Ол хөй чыылган кижилерниң чугаазының уг-шии колдуунда-ла чаңгыс. «Кым чемпион болурул?» деп айтырыг стадионга келген кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилин дүвүреткен. Чамдыктары «Саян» дээр, өскелери «Юность» дижип турганнар.

Кызылдың «Саян» биле Читаның «Юность» командазының ужуражылгазы эгелээн. Бо демиселдиң чидиг болуру чугаажок. Чемпион ат дээш туржуп турар командаларның ойнакчыларының авангыр, кашпагайын чон магадаан.

Бо ийи команданың чемпион ат чедер аргалары чаңгыс аай эвес. Бир эвес кызылчылар удуп алыр болза, тиилелгени чедер, а «Юностька» чүгле хайым херек. Сан деңнежир болза, читажылар тиилээр. Ынчангаш, Азия төвүнүң командазының байдалы нарыыдаан.

Үе-даа эртип-ле турган. Футбол бөмбүү бирде «Саянның», бирде «Юностьтуң» хаалгаларынга чедип, кайы-даа талага берге байдалды таварыштырып турган. Ынчалза-даа ойнакчыларның күжү дең болуп, сан ажыттынмаан. Ужуражылгага бердинген 35 минута төнген. Сан 0:0. А читажыларга бо түңнел ажыктыг болуп, олар чемпион атты чаалап алганнар.

Ынчангаш «Хөм мяч» клубтуң шаңналы дээш аныяк футболистерниң Кызылга эрткен маргылдаазынга Читаның «Юность» командазы тиилээн, Кызылдың «Саяны» ийиги черни, Красноярскиниң «Волна» командазы үшкүзүн ээлээн.

Ол-ла хүн ук маргылдааны байырлыг байдалга хаап, тиилекчилерге тус-тус шаңналдарны тывыскан. Ол байырлыг ёзулалга ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов киржип, «Азия төвүнүң» шаңналын тиилекчи командага тывыскан. Оон аңгыда шилиндек ойнакчылар алдын медальдар-биле база шаңнаткан. Оларга Иркутскиниң төлээзи Юрий Анпилогов, «Саяндан» Анатолий Шыырап, Андрей Лебедев олар болгаш өскелер-даа хамааржыр.

...Чита областың тиилекчи болган командазының капитаны маргылдааны хагганының демдээ кылдыр тукту бадырган. «Хөм мяч» клубтуң шаңналы дээш Кызылга болган аныяк футболистерниң маргылдаазы ол хүн доозулган.

Д. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: Чита областың тиилекчи болган «Юность» командазы.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АГААР

Бөгүн республикада бүргег хүн болур, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы барык районнарга 13—18, өскелеринге 18—23 градус чылыг болур.

Кызылга база бүргээр, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 20—22 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

АВГУСТ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ак-көк дээрниң адаа-биле» (2 сериялыг) 10.20, 13.00, 15.40, 18.20, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Африка чааны» 10.00, 11.50, 13.40, «[illegible] кылган» 15.30, «Хылыш-биле көргүдүп» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гусар балладазы» 15.00, 18.40, «Чаңнык туткан аъттыг кижи» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мультчымыдыс: Адыр, сени шиме!» 15.00, «Хүн-не хүн» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Мафияның четкизинде» 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-25-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, хөдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 үлетпүр килдизиниң 2-22-64 чагаа килдизиниң 2-41-27 информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45 секретариаттың 2-23-35, солун кедбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16332. Чагыг № 230.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).
ТС—01008